SUÇ OLMAKTAN ÇIKARMA VEYA CEZA VERMEKTEN KAÇINMA EĞİLİMİ BAĞLAMINDA HAKARET SUÇLARI

INSULT CRIMES IN THE CONTEXT OF THE TENDENCY TO DECRIMINALIZATION OR AVOIDANCE OF PUNISHMENT

Araştırma Makalesi

Enes YILMAZ*

ÖZ

Hangi hareketin suç hangi hareketin kabahat olarak belirleneceği çok eskiden beri tartışılan bir konudur. Suç olmaktan çıkarma ve ceza vermekten kaçınma kavramları da bu temel ve tartışmalı meselenin merkezinde yer alır. Suçlar ve kabahatler arasındaki ayrımın belirlenmesinde dikkate alınacak kriterler, başlangıçta kanun koyucuyu ilgilendirir. Bu açıdan, *suç olmaktan çıkarma eğilimi* büyük ölçüde kanun koyucunun meseleye yaklaşımı ile alakalıdır. Ancak sonrasında, söz konusu normatif düzenlemeler, uygulamacıya hitap eder. *Zamandan zamana* değişebilen toplumsal gereksinimler, uygulamacının *ceza vermekten kaçınma eğilimi* göstermesine sebebiyet verebilir. Öğretide ve karşılaştırmalı hukukta *hakaret suçları* da bu bağlamda düşünülmektedir. Çalışmada, öncelikle suç olmaktan çıkarma ve ceza vermekten kaçınma kavramlarına değinilmiştir. Akabinde, Anayasa Mahkemesi ile kanun koyucunun meseleye yaklaşımları, *son çare (ultima ratio) ilkesi ile suç ve ceza siyaseti* doğrultusunda ele alınmıştır. Devamında, *genel ve özel hakaret suçları*, ceza vermekten kaçınma ve nihayetinde suç olmaktan çıkarma eğilimleri bağlamında değerlendirilmiştir. Son olarak, öğreti ve karşılaştırmalı hukukun işaret ettiği biçimde, demokratik bir hukuk devletinde ve demokratik toplumda ifade özgürlüğünün gereklerine uygun olarak, hakaret suçlarının suç olmaktan çıkartılmasını hatırlatmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suç Olmaktan Çıkarma, Ceza Vermekten Kaçınma, Son Çare, Suç ve Ceza Siyaseti, Hakaret, Demokrasi, İfade Özgürlüğü

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1775971

Makalenin Geliş Tarihi: 01.09.2025 **Makalenin Kabul Tarihi**: 12.01.2026

* Arş. Gör. Dr., Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı

E-posta: yilmazenes45@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-1469-6788

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

ABSTRACT

Which act is to be determined as a crime and which as a misdemeanor has long been a matter of debate. The concepts of decriminalization and avoidance of punishment are at the heart of this fundamental and controversial issue. The criteria to be considered in determining the distinction between crimes and misdemeanors initially concern the legislator. In this respect, *the tendency towards decriminalization* largely depends on the legislator's approach to the issue. However, these normative regulations then address the practitioner. Social needs, *which can change over time*, can cause the practitioner to show a *tendency to avoid punishment*. In doctrine and comparative law, *insult crimes* are also considered in this context. In this study, firstly the concepts of decriminalization and avoidance of punishment are addressed. Subsequently, the approaches of the Constitutional Court and the legislator to this issue are examined in light of *the principle of last resort (ultima ratio) and the crime and punishment policy*. Then, *general and specific insult crimes* are evaluated within the context of the tendency to avoid punishment and ultimately decriminalization. Finally, it is intended to remind that insult crimes should be decriminalized in accordance with the requirements of freedom of expression in a democratic state governed by the rule of law and in a democratic society, as indicated by doctrine and comperative law.

Keywords: Decriminalization, Avoidance of Punishment, Ultima Ratio, Crime and Punishment Policy, Insult, Democracy, Freedom of Expression

EXTENDED ABSTRACT

The distinction between crimes and misdemeanors is a topic that continues to be debated today. The trend toward decriminalization of misdemeanors has led to more swift sanctions for acts deemed less unjust. The influence of the principle of "ultima ratio" as a tool for limiting the state's power to punish is undeniable in this regard.

It is a fact that there are many methods for preventing crime. In our field of study, one of the activities that remains relevant and significantly facilitates the functioning of criminal justice is the decriminalization of certain acts. Legal decriminalization refers to the legislature's decision to decriminalize certain acts previously designated as crimes by removing them from the criminal code. De facto decriminalization, on the other hand, refers to the system's increasingly weaker and less effective response to certain acts, despite the absence of any changes within the criminal justice system under normal circumstances. This situation often manifests itself as a "tendency to avoid punishment".

A milestone example of the trend toward decriminalizing misdemeanors in our country is the Law on Misdemeanors No. 5326. Regarding this matter, the Constitutional Court has also acknowledged that accepting the principles of Article 38 of the Constitution as applicable to misdemeanors with the same scope as they apply to crimes and punishments is contrary to the nature of the matter. It has also acknowledged that, particularly due to the slow-moving nature of the legislative branch and evolving, growing,

diversifying, and increasing social needs, the principle of legality should be applied more flexibly to misdemeanors. The most appropriate solution would be to implement this through specialized institutions.

Indeed, it should be noted that the priorities that lawmakers aim to protect, society's values, and naturally the types of crimes themselves, change from time to time. In this sense, the concept of decriminalization is closely related to criminal law's function as the ultima ratio. Moreover, while criminal law should be used as the "ultima ratio", its frequent use as a "prima ratio" has led to the overextension of criminal law, creating more problems than it solves.

In our opinion, the entire issue is related to the "politics of crime and punishment", which concerns the principles and objectives within which criminal law should be structured to best fulfill its duty to protect and safeguard society. As reflected in numerous Constitutional Court decisions concerning both crimes and punishments and misdemeanors, this matter falls within the legislator's discretion and is entirely a matter of choice.

As is well known, the intense intrusions into freedoms through criminal law paradoxically increase crime rates and unfortunately normalize criminal acts in society's eyes. It is an undeniable fact that, to succeed in combating crime, careful selection of acts that will and will not fall under criminal law is essential. Furthermore, it has long been known that the legislature wishes to prevent the courts from being preoccupied with "minor offenses".

In our opinion, the need to reduce the burden on the justice system in our country to a level that allows for the fight against crime is meaningful and possible through the inclusion of various modern criminal law institutions and the diversification of legal regulations to eliminate the drawbacks of short-term sentences that restrict freedom. In our country, the preference for imprisonment, which is considered the predominant punishment method, and the appropriate response to individuals who commit crimes within this framework should be reconsidered.

The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, in its resolution 1577(2007) titled "Towards the Decriminalization of Defamation", determined that many member states already prescribe prison sentences for the crime of insult, and that similar penalties have been imposed in our country. It also advised member states to abolish the penalties stipulated in legislation for insult without delay. This approach can be interpreted as aiming to avoid the risk of harming freedom of expression. However, unfortunately, in our practice, it is known that Article 125/3 of the Turkish Penal Code is readily and frequently invoked, a "worrying situation for a democratic state governed by the rule of law" and that even unusual and egregious practices, such as the widespread pre-trial detention of individuals, are being pursued based on Article 299 of the Turkish Penal Code, which regulates the crime of "insulting the President". While the trend in comparative law is toward decriminalizing insult, as recommended by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in its relevant resolution, it is regrettable that our practice has yet to reach the required level.

While the gradual decriminalization of insult, in line with the developments in comparative law in our country, could be considered a step forward considering the current situation and practice, the abandonment of imprisonment as a sanction would be inadequate. In our opinion, what is needed at this stage is a more courageous and appropriate approach, decriminalizing both general and specific offenses of insult, and implementing private law sanctions that offer more appropriate compensation and are considered optimal solutions to protect honor.

GİRİŞ

Suçlar ve kabahatler arasındaki ayrım, esasen 18. yüzyılın ikinci yarısından beri tartışılan bir konu olmasına rağmen, günümüzde de pek çok yönüyle üzerine düşünülen bir meseledir[1]. Bu ayrımla kabahat olarak nitelenen bazı fiillerin dar anlamda "*suç olmaktan çıkarılması*" (*Entkriminalisierung*) ve yaptırıma bağlanması için idareye yetki verilmesi amaçlanmaktadır[2]. Başka bir ifade ile "*belirli eylemlerin suç olmaktan çıkarılması yönündeki eğilim (décriminalisation), idari otoritelere belirli yaptırımlar konusunda tasarrufta bulunabilme yetkisinin tanınması sonucunu doğurmuştur*"[3]. Böylece kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması eğilimi neticesinde, haksızlık derecesi daha az olan bu fiillere yönelik daha hızlı yaptırım uygulanması sağlanmıştır[4]. Bunda

[1] Guido Zanobini, 'İdari Ceza Hukukunda Kıstas Mes'elesi' (1963) 18 (3-4) AÜSBFD 301, 301; Feyyaz Gölcüklü, 'İdari Ceza Hukuku ve Anlamı – İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki' (1963) 18 (2) AÜSBFD 114, 129; Feyyaz Gölcüklü, 'İdari Ceza Müeyyideleri ve Bunlara Karşı Kanun Yolları' (1963) 18 (3) AÜSBFD 189, 191; Kayıhan İçel, 'İdari Ceza Hukuku ve Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi' (1984) 50 (1-4) İÜHFM 117, 117; Köksal Bayraktar, 'Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı' (1984) 50 (1-4) İÜHFM 197, 201; Yücel Oğurlu, 'İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-ceza Yaptırımı Ayrımı' (1999) 3 (1) AÜEHFD 143, 174-175; İsmail Yalçın, *Tüm Yönleriyle Kabahatler Hukuku* (Seçkin 2007) 32; Burcu Erdinç, 'İdari Yaptırımların Kavramsal Çerçevesi ve Cezai Yaptırımlarla Karşılaştırılması' (2012) (2) ABD 241, 255; Kayıhan İçel, 'Çağdaş Ceza Hukukunun Evrensel İlkelerinin Kabahat Türünden Eylemler Alanındaki Boyutları' (2016) (7) UMD 621, 626; Selçuk Gişi, 'Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Kabahatler Kanunu' (2017) 8 (1) İnÜHFD 129, 132 ve 149; Onur Kaplan, 'İdari Yaptırımlarda Masumiyet Karinesi ve Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarındaki Yaklaşımı' (2019) (1) Suç ve Ceza 71, 76; Zeynel T. Kangal, *Kabahatler Hukuku* (3. Baskı, Adalet 2022) 36; Fatih Selami Mahmutoğlu, *Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Düzene Aykırılıklar Hukukunda (İdari Ceza Hukukunda) Yaptırım Rejimi* (Kazancı Kitap Ticaret 1995) 11, 14 ve 19; Elif Bekar, 'Kabahatler Kanunu'nun Genel Hükümlerinin Değerlendirilmesi' (2011) 69 (1-2) İÜHFM 1033, 1033; Berrin Akbulut, *Kabahatler Hukuku* (Adalet 2022) 33-34 ve 56; Frank Saliger, 'Entkriminalisierung und ihre Tücken' (2025) 37 (1) NK 21, 22.

[2] Gölcüklü, 'Anlamı' (n 1) 118-119; İçel, 'İdari…' (n 1) 117-118.

[3] Oğurlu, (n 1) 144.

[4] Gişi, (n 1) 132; Sibel Can, 'İdari Para Cezası' (2017) 7 (29) TAAD 407, 409; Zeliha Alpsoy, 'İdari Yaptırım Kavramı ve Mülkiyetin Kamuya Geçirilmesi' (2021) 26 (45) DÜHFD 261, 293; Haksızlığın Dereceleri, Haksızlığın Belirlenmesinde Niceliksel ve Niteliksel Görüşler ve Cezalandırılan Haksızlık

devletin cezalandırma iktidarının sınırlandırılması gereğinin bir aracı olarak "*son çare*" ilkesinin etkisi yadsınamaz[5] [6]. Nitekim suçlulukla mücadelede bu ilke, suç olmaktan çıkarma eğilimine büyük ölçüde hız kazandırmıştır[7]. Bu aşamadaki çıkış noktası, gerçekten cezayı hak eden (layık) ve cezaya ihtiyaç duyan (muhtaç) fiiller üzerinde, ceza hukukunu sınırlandırmak amacıyla tipik fiillerin çerçevesini daraltma çabalarından ibarettir[8]. Yani, haksızlık teşkil eden fiiller ancak zorunlu olması durumunda suç olarak düzenlenmeli; aksi takdirde ceza hukukuna doğrudan başvurulmamalıdır. Bu doğrultuda öğretide, kişinin şeref ve haysiyetine yönelmiş hakaret teşkil eden fiillere karşı ceza hukuku tedbirlerine başvurulmaksızın, özel hukuka ilişkin tedbirlerin tatmin edici bir koruma sağlayabileceği, toplumsal bir yarar sağlamaktan ziyade bireysel bir mahiyet taşıyan kişi şeref ve haysiyetinin korunmasının ceza hukukunun işlevi dışında bırakılmasının gerekli ve yerinde olacağı ifade edilmektedir[9].

---

ile diğer Haksızlık Türleri'ne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Salih Özkan, *Ceza Hukukunda Önemsizlik* (On İki Levha 2018) 32-41.

5 Erdinç, (n 1) 260; Bernd Heinrich, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (5. Aufl, Kohlhammer 2016) Rn 11; Bernd Heinrich, *Ceza Hukuku Genel Kısım – I* (Adalet 2015) 8; Ozan Ercan Taşkın, 'Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku' (2016) (1) Maltepe ÜHFD 59, 60; Soner Demirtaş, 'Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi' (2019) 21 (Özel Sayı) DEÜHFD 491, 493; Saliger, (n 1) 23 ve 33; Ceza Hukukunu Sınırlandırma Çabalarına ilişkin bkz. Özkan, (n 4) 70-77.

6 "Son çare ilkesinin karşılık bulması bakımından en elverişli zeminin liberal ceza hukuku sistemleri olduğu kabul edilir. Toplumsal yaşamın temel koşullarının korunması ve bireysel özgürlüklere müdahalenin en az düzeyde tutulabilmesi için cezalandırma yetkisinin (*ius ponendi*) kullanılmasında kesin sınırların belirlenmiş olması gerekir. O halde, haksız fiil ancak zorunluluk bulunması durumunda suç haline getirilmeli; ceza hukukuna sadece barış ve güvenlik içinde bir yaşamın sürdürülmesine hizmet ettiği oranda başvurulmalıdır." Taşkın, (n 5) 62; "Yani sadece ceza kanununda tip olarak düzenlenmiş davranışlar cezalandırılabilir olup, bunlardan da içerik olarak haksız veya cezaya layık olanlar suç olabilir. İşte bu nedenden ötürü ceza hukuku temel prensiplerinden olan *ultima ratio* (son çare) ilkesi çerçevesinde sadece önemli ve toplum tarafından katlanılmaz davranışlar kanun koyucu tarafından suç olarak düzenlenmeli ve ceza yaptırımıyla karşılanmalıdır." Özkan, (n 4) 37-38.

7 Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 13; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 99.

8 Erich Göhler, Martin Bauer und Anselm Thoma, *Gesetz über Ordnungswidrigkeiten* (19. Aufl, C.H.Beck 2024) 1; Tuan Işık, 'Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu ve İfade Özgürlüğü' (2022) 19 (2) YÜHFD 735, 741; Taşkın, (n 5) 64; Hilal Düzenli, 'Yasa Koyucunun Suç ve Ceza Siyasetini Belirleme Yetkisinin Anayasal Denetimi', (2020) 5 (1) ÇÜHFD 1191, 1208-1209; Özgün Özyüksel, '"9'uncu Yargı Paketi"nin Hakaret Suçuna İlişkin Hükümlerinin Eleştirel Tahlili' (2024) 5 (9) İBÜHFD 21, 30; "Nitekim kanun koyucu sadece cezaya muhtaç fiiller söz konusu olduğunda ceza hukukunu devreye sokar ve ceza normlarını vaz ederken de bu düşünceden hareket eder *(ultima raito)*." Özkan, (n 4) 39 ayrıca Cezaya muhtaçlık ve Cezaya Liyakat'ın Suç Politikası İlişkisi için bkz. Özkan, (n 4) 123-132.

9 Hasan Sınar, 'Türk Ceza Kanunu'nda Hakaret Suçu ve Bu Suçun Karşılaştırmalı Hukukta Gelişen Hakaretin Suç Olmaktan Çıkartılması Eğilimi Yönünden Değerlendirilmesi' (2014) 9 (24) CHD 75, 107; Irmak Duman, *Entkriminalisierung der Beleidigungsdelikte* (Masterarbeit, Eberhard Karls

Hukuki ve gerçek anlamda suç olmaktan çıkarmaya varmadan önce *fiili suç olmaktan çıkarma veya ceza vermekten kaçınma* ile *kovuşturmadan ayrılma* şeklinde bir basamaklandırmadan da bahsedilmelidir. Yer yer söz konusu kavram ve kurumlar kesişim arz etmekle birlikte çalışmamızda ceza vermekten kaçınma eğilimi bağlamında ele alınacaktır. Özellikle muhakeme filtresi şeklinde de ifade edilebilecek önödeme, uzlaştırma, hükmün açıklanmasının geri bırakılması vb. kurumların kovuşturmadan ayrılma yönü de bulunduğu ve bu hususların da ele alınması çalışmanın bir makale olarak kapsam ve sınırlarını aşacağı için kanaatimizce konuyu bu yönde daraltmak gerekmektedir.

İşte bu çalışmamızda, öncelikle "*Suç Olmaktan Çıkarma veya Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi*", Anayasa Mahkemesi ve kanun koyucunun son çare (ultima ratio) ilkesi ile suç ve ceza siyaseti yaklaşımı doğrultusunda ele alınacak; akabinde de söz konusu eğilim çerçevesinde "*Hakaret Suçları*" inceleme konusu yapılacaktır. Böylelikle öğreti ve uygulamada dağınık bir görünüm arz eden söz konusu kavram ve kurumların sistematik bir incelemeye tabi tutularak daha derli toplu bir şekilde ele alınması amaçlanmaktadır. Suç olmaktan çıkarma veya ceza vermekten kaçınma eğilimi bağlamında, genelde hakaret suçlarının özelde ise özellikle uluslararası mekanizmalarda uygulamamızın durumunun TCK m.125/3 ve 299 gibi özellik arz eden hususlarda, kaygı verici ve üzücü olarak nitelendirildiğine dikkat çekilmektedir. Çalışmamızın bu yönüyle öğreti ve uygulamadaki dağınıklığı giderme hedefi doğrultusunda özgün bir değere sahip olduğu ve alanı zenginleştireceği düşünülmektedir.

I. SUÇ OLMAKTAN ÇIKARMA VEYA CEZA VERMEKTEN KAÇINMA EĞİLİMİ

A. Genel Olarak

Tarihi süreçte özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra önem kazanan "*liberal-özgürlükçü ve insancıl akım*", ceza adaleti sistemindeki çeşitli zayıf noktaların yeni bir anlayışla ele alınmasını gerektirmiş ve bu durum da esasen "*suç durumundan*

Universität Tübingen 2018) 4; Tuğçe Oral ve Eylem Baş, 'Hakaretin Suç Olmaktan Çıkarılması ve İkame Yaptırım Önerisi: Özel Hukuk Cezası' (2023) 14 (53) TAAD 475, 491.

çıkarma (décriminalisation), *ceza durumundan çıkarma (dépénalisation), koğuşturmadan ayrılma (diversion)*" eğilimini meydana getirmiştir[10]. Böylelikle "*son çare ilkesi*" doğrultusunda ceza hukukunun aşırı genişlemesinin önüne geçilebileceği ifade edilmektedir[11]. Biz bu çalışmamızda, konuların genişliği ve sınırları bakımından bu makale çerçevesinde altından kalkılabilir bir sınır çekebilme adına ceza durumundan çıkarma ile kovuşturmadan ayrılma eğilimini kapsam dışı tutup, sadece suç olmaktan çıkarma ve ceza vermekten kaçınma eğilimi üzerinde duracağız.

Suçun önlenebilmesi için pek çok yöntem bulunmaktadır. Çalışma alanımız bakımından "*halen güncelliğini koruyan ve ceza yargılamasının işlevini önemli ölçüde kolaylaştıran faaliyetlerden biri de bazı eylemlerin suç olmaktan çıkarılmasıdır*"[12]. Bu açıdan toplumsal bir ihtiyaçtan kaynaklanan "*düzene aykırılıklar hukuku*", kabahat olarak kabul edilen fiillerin ceza kanunları dışına çıkarılması faaliyetinin bir sonucudur[13]. Ancak suç olmaktan çıkarmada açık bir biçimde "*ciddi, temel ve karmaşık*" bir mesele bulunmaktadır[14]. Gerçekten de bir ceza normunun suç olmaktan çıkarılması süreci, kanun yapımı, öğreti ve uygulama ile toplumsal birçok faktörü ilgilendirdiği için çok uzun sürebilmektedir[15].

Suç olmaktan çıkarma kavramı, "*dar ve geniş anlamda*" anlaşılabilir[16]. Bu doğrultuda başka bir ifadeyle kanun koyucunun suç olarak belirlediği fiillere karşılık ceza

[10] Bayraktar, (n 1) 197-198; Süheyl Donay, 'İdarenin Ceza Verme Yetkisi Konusunda Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı Üzerine Düşünceler' (1971) 37 (1-4) İÜHFM 411, 424; Yalçın, (n 1) 24; Erdinç, (n 1) 254; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 31; Göhler, Bauer und Thoma, (n 8) 1-2; Ayşegül Kula, 'Kabahatler Kanununun Genel Hükümleri' (2019) 31 (140) TBBD 43, 45.

[11] Taşkın, (n 5) 86; Demirtaş, (n 5) 493.

[12] Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 13; Fatih S. Mahmutoğlu, 'İdari Para Yaptırımını Gerektiren Eylemler Yönünden Yargılama Rejimi' (1996) 55 (1-2) İÜHFM 151, 151; Çınar Can Evren, 'Kabahatlerde Kanunilik İlkesi' (2011) 69 (1-2) İÜHFM 967, 973.

[13] Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 101.

[14] Saliger, (n 1) 24 ve 37.

[15] Friederike Hartwein, *Entkriminalisierung: Straftatbestände in Deutschland im zeitgeschichtlichen Kontext* (Verlag Dr. Kovac 2023) 203.

[16] Saliger, (n 1) 24-25.

sisteminin işleyip işlememesi bakımından "*hukukî-de jure ve fiilî-de facto suç olmaktan çıkarma*" ayrımı söz konusudur[17]:

Hukukî suç olmaktan çıkarma, kanun koyucunun daha önce suç olarak belirlediği bazı fiilleri, ceza kanunlarının dışına çıkarmasını ifade eder. Bu durum, bazen ilgili fiillerin başka hiçbir hukuk alanına sokulmaması şeklinde gerçekleştiği gibi, bazen de günümüzde kabahatler hukukunda olduğu gibi başka hukuk düzenlerine sokulması şeklinde de gerçekleşebilir. Kısaca bu durumu, suç tipinin kaldırılması ve yaptırımın idari veya özel hukuka taşınması şeklinde netleştirmek mümkündür.

Fiilî suç olmaktan çıkarma ise, normal şartlarda ceza adaleti sistemi içerisinde herhangi bir değişikliğe gidilmemesine rağmen, bu sistemin bazı fiillere karşılık giderek daha az ve zayıf işlemesini ifade etmektedir. İşte bu durum da çoğu zaman "*ceza vermekten kaçınma eğilimi*" olarak karşımıza çıkar. Esasen bu durum, bir yandan uygulayıcıya öbür yandan ise kanun koyucuya hitap etmektedir. İlgili taraflara hitap eden yönleriyle fiilî suç olmaktan çıkarma, çalışmada tercih ettiğimiz kavramlaştırma olarak ise ceza vermekten kaçınma eğilimi aşağıda takip eden başlıklar altında ele alınacaktır.

Failin yeniden topluma kazandırılması ve gerçekleştirmiş olduğu haksızlığın farkına varmasının cezaların infazının en önemli amaçlarından olduğu bilinmektedir[18]. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için, TCK ve CMK'da son çare ilkesine uygun surette, kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımlar (TCK m.50), hapis cezasının ertelenmesi (TCK m.51), kamu davasının açılmasının ertelenmesi (CMK m.171), hükmün açıklanmasının geri bırakılması (CMK m.231), önödeme (TCK m.75), uzlaştırma (CMK m.253) gibi müesseseler kabul edilmiştir. Bu kurumların yukarıda kısaca zikrettiğimiz ceza durumundan çıkarma ve kovuşturmadan ayrılma eğilimleri bakımından da geçerli örnekler olduğu gerçeği ile birlikte kanaatimizce söz konusu kurumlar, özellikle çalışmamızda takip ettiğimiz sistematik ve akıl yürütme

[17] Bayraktar, (n 1) 199-200; Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 13; Yalçın, (n 1) 32; Evren, (n 12) 974; Sema Ayatar Kızılyar, 'Ceza Yaptırımı ile İdari Yaptırım Ayrımı' (2013) 8 (Özel Sayı) Yaşar Üni e-dergisi 1637, 1650; Demirtaş, (n 5) 496-497; Saliger, (n 1) 25-26; Hartwein, (n 15) 2.

[18] Demirtaş, (n 5) 501.

doğrultusunda ceza vermekten kaçınma eğiliminin birer yansıması niteliğindedirler[19]. Ceza hukukuna hâkim olan ilkelerden insanilik ilkesinin bir sonucu olarak suç işleyen kişinin de insan olduğu gerçeğini unutmamak gerekir[20]. Bu doğrultuda, söz konusu müesseselerin suç işleyen kişiye yerine göre alternatif olarak yerine göre de doğrudan uygulanması suretiyle ceza vermekten kaçınılması, suçlulukla mücadelede daha etkin bir yöntem olduğu için, failin yeniden topluma kazandırılması bakımından oldukça önemlidir[21].

B. Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi, suçlar ve kabahatler arasındaki ayrıma yönelik hukukun öngördüğü bir norma aykırılık boyutuyla her ikisinin de haksızlık oluşturduğu gerekçesiyle genel manada çok farklı düşünmemektedir. Örnek olarak 14.03.2013 tarihli ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 16. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendindeki itiraz konusu kuralda, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) tarafından piyasada faaliyet gösteren tüzel kişilere, 6446 sayılı Kanun, ikincil mevzuat veya lisans hükümlerine aykırılık yapılmış olduktan sonra niteliği itibarıyla düzeltme imkânı olmayacak şekilde aykırı davranılması durumunda ihtara gerek kalmaksızın beş yüz bin Türk Lirası idari para cezası verileceğini öngören kuralın Anayasa'nın 2. maddesine aykırılığı ileri sürülerek iptalinin istendiği olaya ilişkin değerlendirmesinde, esasen suçlar ile kabahatlerin her ikisinde de davranış normlarına aykırı ve haksızlık oluşturan fiillerin

[19] Demirtaş, (n 5) 499-500 ve 502-509; Özkan, (n 4) 55-56; Alman hukukunda da benzer nitelikte Alman Ceza Kanunu (StBG) §§ 60, 153 ve Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (StPO) § 153a gibi örneklerin bulunduğuna yönelik, Saliger, (n 1) 25 ve 27.

[20] İçel, 'Çağdaş…' (n 1) 625; Demirtaş, (n 5) 512.

[21] Demirtaş, (n 5) 509.

kanun koyucunun koruma altına aldığı bir hukuki değeri ihlal ettiğini belirtmektedir[22] [23]. Bununla birlikte, suçlar ile kabahatler arasındaki ayrım, ilk olarak bunları karşılayan fiillerin haksızlık derecesinin fazla veya hafif olup olmamasına göredir[24]. Yani, suçlar ile kabahatler, ilk olarak ilgili normda düzenlenen yaptırıma bakılarak ayrılmaktadır[25]. İşte buna göre de "*yaptırım türleri*"[26] farklılaşmakta ve örneğin haksızlık derecesi daha fazla olan suçlara genellikle hapis cezası gibi "*özgürlüğü bağlayıcı cezalar*" uygulanırken, haksızlık derecesi daha az olan kabahatlere idari para cezası veya idari tedbirler gibi "*idari yaptırımlar*"[27] uygulanmaktadır[28]. Görüldüğü üzere, idari yaptırımlar bu yönüyle kabahatlerin ceza hukukunun dışına çıkarılması -suç olmaktan çıkarma- eğilimiyle

[22] "Anayasa'nın 38. maddesinde idari suç ve cezalar ile adli suç ve cezalar arasında bir ayrım yapılmadığından, her ikisi de bu maddede öngörülen ilkelere tabidir. Adli ve idari suçlarda davranış normlarına aykırı ve haksızlık teşkil eden bir fiille, kanun koyucunun koruma altına aldığı bir hukuki değerin ihlali söz konusu olup adli ve idari cezaların her ikisi de cebir içermektedir." Anayasa Mahkemesi, 103/108, 31.05.2017, § 12; benzer şekilde, "İdarenin faaliyetleri çok çeşitli ve değişken olduğundan disiplin cezasını gerektirecek fiillerin tümünün kanunda belirlenmesi güç ve hatta olanaksızdır. Disiplin suç ve cezalarının genel çizgileriyle yasalarda belirtilerek, bunlar arasında bağlantı kurma işinin yönetime bırakılması, Anayasa'nın 38. maddesine aykırılık oluşturmaz." Anayasa Mahkemesi, 42/27, 23.02.2006; Berrin Akbulut, 'Kabahatler Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Covid-19 Nedeniyle Alınan Tedbirlere Aykırılık' (2021) 9 (1) CHKD 197, 201; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1653.

[23] Zanobini, (n 1) 304; Oğurlu, (n 1) 156, 158-159 ve 160; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1654; Can, (n 4) 416; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 22.

[24] Heinrich, *Strafrecht* (n 5) Rn 52; Heinrich, *Ceza…* (n 5) 31; Alpsoy, (n 4) 266 ve 293; Can, (n 4) 409; Duygu Tüzün, 'Kabahatler Kanununun Genel Hükümleri ve İdari Yaptırımlar Üzerine Bazı Gözlemler' (2020) 5 (1) ÇÜHFD 3315, 3318; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 31, 94 ve 210.

[25] Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 102.

[26] Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 118-122; Mahmutoğlu, 'İdari…' (n 12) 151-152; Yalçın, (n 1) 87-103; Evren, (n 12) 969; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1640-1641; Ilgın Özkaya Özlüer, 'İdari Yaptırımların Özellikleri ve Çevre Kanunu' (2015) (1) ABD 123, 128-130; Can, (n 4) 408; Erdinç, (n 1) 242 ve 245.

[27] Erdinç, (n 1) 261; Murat Ekinci, 'Ceza Hukuku İlkeleri Açısından İdari Yaptırımlar' (2017) (3) YBHD 19, 22; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 273-274.

[28] Bernd Heinrich, 'Medienstrafrecht' in Artur-Axel Wandtke (Hrsg) *Medienrecht Praxishandbuch* (De Gruyter 2008) 1759, 1876; Heinrich, *Strafrecht* (n 5) Rn 52; Heinrich, *Ceza…* (n 5) 31; "Korunan hukuki değer ile ihlalin neden olduğu hukuki sonuçların aynı olmaması ise idari suç ve cezalar ile adli suç ve cezalar arasındaki temel farklılığı oluşturmaktadır. Adli para cezalarından daha yüksek miktarlarda idari para cezalarının verilebilmesine olanak tanıyan düzenlemeler de bulunmakla birlikte adli suçlar için öngörülen cezaların idari suçlar için öngörülen cezalardan genellikle daha ağır olması, hürriyeti bağlayıcı cezaların kural olarak adli suçlar yönünden geçerli olması, idari suçlarda kanun koyucunun daha az önem atfettiği bir hukuki değerin ihlal edilmesi ve öngörülen yaptırımın da genellikle idari bir makam tarafından idari usuller izlenerek uygulanması nedeniyle Anayasa'nın 38. maddesindeki ilkelerin aynı boyut ve kapsamıyla idari suçlara da uygulanması, işin mahiyetine uygun düşmemektedir. Bu bağlamda, yasama organının ağır işleyen yapısı ile ekonomik ve teknik hayatın hızla değişen ve gelişen şartları gözetilerek, suç ve cezalarda kanunilik ilkesinin idari suçlar yönünden daha esnek uygulanması gerekmektedir." Anayasa Mahkemesi, 103/108, 31.05.2017, § 13.

ilgilidir[29]. Başka bir ifade ile hangi fiilin ne şekilde isimlendirileceğine, fiilin niteliğinden ziyade, ilgili fiile karşılık öngörülen yaptırımın niteliğine göre karar verilecektir[30]. İşte hem Kabahatler Kanunu'nun gerekçesinde[31] hem öğretide[32] bu durum benzer şekilde vurgulanmıştır.

Konuya ilişkin en pratik ayrım, uygulanması idarî makamlara bırakılan yaptırımları idarî[33] kabul eden organik ayrımdır[34]. Uyuşmazlık Mahkemesi, "*kanunun öngördüğü bir ceza(nın) idarenin bir organı eliyle uygulanabil(mesini) idari yaptırım olarak adlandırılmaları için yeterli*" bulurken[35], Anayasa Mahkemesi de benzer şekilde "*idarenin bir yargı kararına gerek olmaksızın yasaların açıkça verdiği yetkiye dayanarak İdare Hukukuna özgü yöntemlerle, doğrudan doğruya bir işlemi ile uyguladığı yaptırımlarla, verdiği cezalara 'idari yaptırım' denilmektedir*" şeklindeki tanımlama ile organik kıstası benimsemiştir[36]. Aynı şekilde Danıştay da ceza yaptırımı ile idari yaptırımların, amaç, yaptırıma yetkili makam ve hukuksal nitelik yönlerinden birbirlerinden farklı olduğunu, ceza yaptırımlarının, ceza kanunlarında suç olarak öngörülen ihlallerin yaptırımı olarak ceza yargılaması sonucunda verilen kararlardan, idari yaptırımların ise, yasaların açıkça yetki verdiği ve yasaklamadığı durumlarda, araya

29 Tüzün, (n 24) 3323.

30 Anayasa Mahkemesi, 115/80, 11.06.2009; Bekar, (n 1) 1033-1034; Evren, (n 12) 971-972; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1657 ve 1661; Gişi, (n 1) 135-136; Özkaya Özlüer, (n 26) 168-169; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 23-24, 56-66.

31 "… esasen hukuka aykırı olan ve haksızlık ifade eden fiiller arasında suç veya kabahat olarak bir ayrım yapılması, bir nitelik farkı oluşturmamaktadır. Söz konusu tasnif haksızlıklar arasındaki nicelik farkına dayanmaktadır." Erdinç, (n 1) 243; Yalçın, (n 1) 218-219; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1662; Can, (n 4) 427; Gişi, (n 1) 134; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 94 ve 209.

32 Donay, (n 10) 423; Kaplan, (n 1) 78; Özkaya Özlüer, (n 26) 135; Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 93; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 31.

33 Zanobini, (n 1) 316; Oğurlu, (n 1) 152, 164 ve 165.

34 Gölcüklü, 'Anlamı' (n 1) 120; 135; Gölcüklü, 'Müeyyideleri' (n 1) 199; Oğurlu, (n 1) 168; Özkaya Özlüer, (n 26) 158; Erdinç, (n 1) 251.

35 Uyuşmazlık Mahkemesi, 10/12, 08.05.1998; Evren, (n 12) 981.

36 Anayasa Mahkemesi, 48/41, 23.10.1996; Oğurlu, (n 1) 152; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1644 ve 1645; Özkaya Özlüer, (n 26) 138; Erdinç, (n 1) 249; Anayasa Mahkemesi, 43/60, 13.05.2004; Ekinci, (n 27) 22; Evren, (n 12) 974; Alpsoy, (n 4) 275; Anayasa Mahkemesi, 72/51, 15.05.1997; Can, (n 4) 418.

yargı kararı girmeden, idarenin bir işlemi ile idare hukukuna özgü usullerle vermiş olduğu kararlardan oluştuğunu vurgulamaktadır[37].

C. Son Çare (Ultima Ratio) İlkesi ile Suç ve Ceza Siyaseti

Öncelikle belirtmek gerekir ki, son çare ilkesi ceza hukukunun evrensel nitelikte kabul gören ilkeleri arasındadır. Bununla birlikte hukukumuzdaki anayasal temellerini de hukuk devleti (Anayasa m.2) ile kanunilik (m.38) ilkeleri arasında bulmak mümkündür. Bu ilkeler boyutuyla gerekli değerlendirmelere aşağıda "*Kanun Koyucunun Yaklaşımı*" başlığı altında yer verilecektir.

Genel manada hangi toplum hangi ülke veya hangi dönem için olursa olsun devlet mekanizmasının kurulabildiği daha önceki zaman dilimlerindeki hukuki ve politik anlayışlarda, Devletin suçları önlemesi anlaşılıyor ve hukuk düzeninin korunması bakımından ceza adaletinin çekinmeden uygulanması önceleniyordu[38]. Bununla birlikte kanun koyucunun korumayı hedeflediği önceliklerin -diğer bir ifadeyle toplumun değer yargılarının ve doğal olarak bunun yansımalarından olan suç tiplerinin- zamandan zamana değiştiği bilinmektedir[39]. İşte bu anlamda zaman bakımından genelde toplumun özelde ise kanun koyucunun tercihlerindeki değişime yönelik olarak suç olmaktan çıkarma kavramı, ceza hukukunun son çare işleviyle yakın bir ilişkiye sahiptir[40]. Kaldı ki ceza hukukunun "*son çare*" (*ultima ratio*) olarak kullanılması gerekirken, çoğunlukla adeta "*ilk çare*" (*prima ratio*) olarak kullanılması, ceza hukukunun aşırı genişlemesine, başka bir ifade ile "*suç enflasyonu*"na neden olmasına ve çözdüğünden daha fazla

---

[37] Danıştay 10 D, 521/4772, 05.12.2003; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1658; Ekinci, (n 27) 22; Anayasa Mahkemesi, 46/2, 06.01.1970; Evren, (n 12) 973.

[38] Zanobini, (n 1) 311; Veysel Dinler, 'Suç Sayma Teorileri ve Anglosakson Temelli Tartışmalar Üzerine', (2017) (28) HFSA 153, 153-154; "*"Ceza hukuku, suç siyasetinin önünde aşılamaz bir engeldir." Roxin, Franz von Lizst'*in 1904'ten önce söylediği bu cümleye 1973 tarihli "Suç Siyaseti ve Ceza Hukuku Sistemi" adlı eserinin en başında yer vermiş ve ceza hukuku ile suç siyaseti arasındaki gerilimin o tarihlerde de hala var olduğunu belirtmiştir (Claus Roxin, *Kriminalpolitik und Strafrechtsystem,* (De Gruyter 1973) 1). Bahsi geçen cümlenin bugün Türk ceza hukuku bakımından da güncelliğini koruduğunu iddia etmek abartılı olmayacaktır." Düzenli, (n 8) 1192.

[39] Mahmutoğlu, 'İdari…' (n 12) 155; Duman, (n 9) 1; Işık, (n 8) 743; Hartwein, (n 15) 1; Urs Kindhäuser, 'Ceza Hukuku ve Ultima Ratio İlkesi', Çev. Buket Abanoz Öztürk, (2025) 15 (1) HÜHFD 164, 171-172.

[40] Duman, (n 9) 1; Düzenli, (n 8) 1195; Özkan, (n 4) 39 ve 98.

sorunlar meydana getirmesine sebep olmuştur[41]. Günümüz için bu yaklaşımın çokça tartışıldığı[42] ve hatta tamamen terk edilmese bile kısmen geri plana bırakıldığı söylenebilir[43]. Bu doğrultuda toplumsal düzeni korumak ve bu amaçla düzeni bozucu davranışları önlemek için, devletler genellikle idari makamlara bazı yetkiler tanır[44] [45]. Şüphesiz "*sorunların tek çözümü cezalandırma değildir*"[46] ve olamaz da. Kaldı ki, haksızlık teşkil eden bütün fiillerin hiçbir ayrım gözetilmeksizin suç haline getirilmesi sonucunda, bunların yaptırımları da genel ve özel önleme boyutlarıyla korkutucu, caydırıcı ve ıslah edici olma özelliğini kaybedeceği için, "*ceza fikri devalüe*" edilmiş olacaktır[47]. Öte yandan, idari yaptırımlarda kamu düzeninin ihlali halinde ortaya çıkan kamu yararındaki eksilmenin giderilmesi amacının bulunduğu, cezai yaptırımlar bakımından doğrudan böyle bir amaçtan bahsedilemeyeceği gibi, bunların özünde ödetme, acı verme ve ıslahın bulunduğu hatırlatılmalıdır[48]. Ayrıca kanunlar ile toplum arasındaki uyuşma, toplumdan topluma değişebildiği gibi aynı toplumda zamandan zamana da değişebilmektedir[49].

---

41 Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 13; Dinler, (n 38) 164; Taşkın, (n 5) 63 ve 78-79; Demirtaş, (n 5) 512; Düzenli, (n 8) 1200-1201 ve 1225; "Ceza hukukunun "gereksiz suç tipleri" ile genişletilmesi, sistem içi tutarsızlık açısından bile haklı gösterilemeyecek bir yasama hatasıdır." Kindhäuser, (n 39) 166.

42 Zanobini, (n 1) 311-312; Bayraktar, (n 1) 203; Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 49; Dinler, (n 38) 156; "Ceza hukukunun artık birçok alanda, erozyona uğrayan ahlak, gelenek ve din normlarıyla çözülemeyen sosyal çatışmaları işlemek için sadece bir formel mekanizma sunduğu izlenimi doğmaktadır." Kindhäuser, (n 39) 168.

43 Taşkın, (n 5) 63; Duman, (n 9) 4.

44 Gölcüklü, 'Müeyyideleri' (n 1) 212; İçel, 'İdari…' (n 1) 117-119; Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 49.

45 "Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı üzere kanun koyucunun korumayı hedeflediği öncelikler değişmektedir. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi bu yaptırımların idari nitelikleri bir tarafa bırakılacak olursa, bunların mevzuatımızda yer alan diğer para yaptırımlarının konu itibarı ile göstermiş olduğu özelliklere sahip bulundukları söylenebilir. Gerçekten de bu konuda idareye doğrudan yaptırım uygulayabilme yetkisi verilmemiş olsaydı, sözü geçen para yaptırımlarının ya tazminat kabilinden, ya kamu ya da medeni para cezası olduğunu söyleyebilecektik. Fakat burada belirleyici olan açıklanan öncelikli amaçlar olmayıp, idarenin sahip olduğu ayrıcalıklı yetkidedir." Mahmutoğlu, 'İdari…' (n 12) 155.

46 Bayraktar, (n 1) 204; Özkaya Özlüer, (n 26) 169.

47 Donay, (n 10) 424; Düzenli, (n 8) 1205 ve 1207-1208.

48 Erdinç, (n 1) 266-267; "İşte sapma olan davranışı belirleme, esas olarak hukukun korumaya alacağı davranışlar ile hukukun yaptırıma uğratacağı davranışlar arasında bir ayrıma varma işidir." Dinler, (n 38) 163.

49 Bayraktar, (n 1) 204, 211; Yalçın, (n 1) 23; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 97; Doğan Soyaslan, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (14. Baskı, Legem 2023), 300; Oral ve Baş, (n 9) 483; Dinler, (n 38) 156 ve 158.

İşte kanaatimizce bütün mesele, ceza hukukunun toplumu koruma ve kollama görevini en iyi biçimde yürütebilmesi için hangi ilke ve hedefler içinde düzenlenmesi gerektiği sorunu ile ilgilenen "*suç ve ceza siyaseti*" ile alakalıdır. Anayasa Mahkemesi'nin gerek suç ve cezalar gerekse de kabahatler ile ilgili pek çok kararına yansıdığı biçimde bu husus, kanun koyucunun takdir yetkisinde olup[50] tamamen bir tercih meseledir.

Demokratik bir hukuk devletinde, Anayasa'nın kanun koyucuya verdiği görev, ceza hukukunu suç ve ceza politikası ile şekillendirmek ve sınırlandırmaktır[51]. Son çare ilkesi, ceza hukukundan önce başka araçları öncelemeyi amaçlar ve bu aşamada kanun koyucu, Anayasa'nın öngördüğü korumayı ancak başka bir şekilde yapmak mümkün olmadığında, ceza hukuku aracılığıyla yapmakla yükümlüdür[52]. Ancak önemle belirtmek gerekir ki söz konusu tercih bakımından "*Cezai yasaklamanın yaygın kabul görmesi, onun doğru bir tercih olduğu anlamına gelmez*"[53]. Suç ve ceza politikası açısından "*kusur, hukuk devleti ve hümanizm ilkeleri*" marifetiyle kişileri keyfi bir yönetim tarzına maruz bırakmayacak şekilde, kanun koyucu hukuka aykırı fiilleri etkili bir biçimde önleyebilecek ve ceza hukukunun kapsamını nereye kadar genişletebileceğini belirleyebilecektir. Bu tahlil ve belirleme neticesinde, bazı fiillerin suç olmaktan

[50] Anayasa Mahkemesi, 119/37, 23.03.2004; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1662; Anayasa Mahkemesi, 154/35, 26.02.2009; Anayasa Mahkemesi, 43/51, 12.03.2009; Anayasa Mahkemesi, 93/88, 18.06.2009; Anayasa Mahkemesi, 3/4, 06.01.2005; Anayasa Mahkemesi, 92/25, 15.03.2007; Evren, (n 12) 977-978; Anayasa Mahkemesi, 79/194, 26.11.2002; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 89-90; Anayasa Mahkemesi, 17/171, 22.12.2011; Anayasa Mahkemesi, 120/40, 05.03.2009; Anayasa Mahkemesi, 106/190, 29.11.2012; İçel, 'Çağdaş…' (n 1) 622 ve 631; Anayasa Mahkemesi, 122/123, 30.12.2015; Anayasa Mahkemesi, 128/66, 27.03.2014; Anayasa Mahkemesi, 97/60, 27.03.2014; Ekinci, (n 27) 26; Anayasa Mahkemesi, 47/11, 10.02.2016; Taşkın, (n 5) 76-77; Düzenli, (n 8) 1197-1198; Anayasa Mahkemesi, 137/161, 29.11.2017; Anayasa Mahkemesi, 95/119, 2017; Anayasa Mahkemesi, 109/28, 07.04.2016; Kaplan, (n 1) 81; Anayasa Mahkemesi, 103/108, 31.05.2017; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 106; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 61; Yargıtay CGK, 1-69/74, 01.05.2001; Demirtaş, (n 5) 495; "Belirtmek gerekir ki bir fiilin cezaya layık olup olmadığını belirlemek yasa koyucunun yetkisinde olduğundan, yasa koyucu bu belirlemeyi yapmakta anayasa ve ceza hukukunun genel ilkeleriyle bağlı kalmak kaydıyla serbesttir. Anayasa Mahkemesi'nin saydığı hususların bir kısmı ise -bilimsel verilerin gözetilmesi gibi- yasa yapma tekniği açısından uyulmasında fayda olan, ancak uyulmadığı takdirde anayasanın lafzına aykırılık teşkil etmeyen ölçütlerdir." Düzenli, (n 8) 1209.

[51] Hartwein, (n 15) 1; Dinler, (n 38) 157; "Cezalandırma yetkisinin kullanılması, sosyal bir ihtiyaç olduğu kadar siyasi bir fonksiyon niteliği de taşır ve siyasi sistemlerin kabul edilebilirliğini ve meşruiyetini belirler." Düzenli, (n 8) 1195 ve ayrıca bkz. 1210.

[52] Duman, (n 9) 4; Işık, (n 8) 742; Özkan, (n 4) 97-98.

[53] Taşkın, (n 5) 68.

çıkarılabilmesi mümkündür[54]. Zaten, "*Bu da tamamen kanun koyucunun suç politikası ile ilgili bir tercihidir*"[55].

D. Kanun Koyucunun Yaklaşımı

Ülkemiz bakımından da kabahatleri suç olmaktan çıkarma eğiliminin "*dönüm noktası*"[56] veya "*köşe taşı*"[57] niteliğindeki bir örneği, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu (KK)'dur[58]. Diğer bir ifadeyle ise, Kanunun ortaya çıkış nedenlerinden biri, belki de en önemlisi, kabahatleri suç olmaktan çıkarma eğilimidir[59]. Kanunun 1. maddesinde "*toplum düzenini, genel ahlakı, genel sağlığı, çevreyi ve ekonomik düzeni korumak amacıyla*" kabahatlere ve idarî yaptırımlara ilişkin esaslar belirlenmiş ve devamındaki 2. maddesinde de "*Kabahat deyiminden; kanunun, karşılığında idarî yaptırım uygulanmasını öngördüğü haksızlık anlaşılır.*" şeklinde bir tanım benimsenmiştir. Böylelikle 5237 sayılı TCK ve 5326 sayılı KK ile izlenen suç politikası neticesinde, 765 sayılı TCK dönemindeki suçun cürüm ve kabahat şeklindeki ayrımı terk edilerek, eskiden bir suç türü olarak kabul edilen kabahatler artık -doğrudan kanunun ifadesiyle- bir haksızlık türü olarak kabul edilmiştir[60].

KK m.4/2'deki "*Kabahat karşılığı olan yaptırımların türü, süresi ve miktarı, ancak kanunla belirlenebilir.*" hükmü ile "*kanunilik ilkesi*"[61] katı bir şekilde

---

[54] Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 54; hatta bu bakış açısıyla "Toplumsal kontrolün en iyi şekilde sağlanmasına yönelik ceza hukukunun son çare olduğu düşüncesi, bir fiili suç haline getirmekten çok suç olmaktan çıkarmaya" ilişkindir. Özkan, (n 4) 97.

[55] Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 93; ayrıca bkz. Dinler, (n 38) 158; Heinrich, *Strafrecht* (n 5) Rn 52; Heinrich, *Ceza…* (n 5) 31; BVerfGE, 9/167, 04.02.1959; BVerfGE, 22/49, 06.06.1967; BVerfGE, 27/18, 16.07.1969; gerçekten "Buraya kadar *ultima ratio* ilkesinin daha çok kanun koyucuyu ilgilendiren, onun ne zaman bir fiili cezalandırması ya da cezalandırmaması gerektiğine ilişkin yol gösteren bir ilke olduğu kabul edilebilir." Özkan, (n 4) 98.

[56] Gişi, (n 1) 130 ve 149; Yalçın, (n 1) 27.

[57] Yalçın, (n 1) 207.

[58] İçel, 'Çağdaş…' (n 1) 627; Demirtaş, (n 5) 498; Alpsoy, (n 4) 268 ve 293; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 74.

[59] Evren, (n 12) 973; Kula, (n 10) 45.

[60] Erdinç, (n 1) 246, 247-248 ve 256; Can, (n 4) 409; Ekinci, (n 27) 21; Kula, (n 10) 48-49; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 35-36.

[61] Anayasa Mahkemesi, 198/111, 10.12.1962; Anayasa Mahkemesi, 27/55, 12.10.1965; Evren, (n 12) 975; Zeynel T. Kangal, 'Anayasal Güvence Olarak Suçta ve Cezada Kanunîlik İlkesi' (2011) 6 (17) CHD 61, 62.

benimsenmişken, ilk fıkrasındaki "*Hangi fiillerin kabahat oluşturduğu, kanunda açıkça tanımlanabileceği gibi; kanunun kapsam ve koşulları bakımından belirlediği çerçeve hükmün içeriği, idarenin genel ve düzenleyici işlemleriyle de doldurulabilir.*" hükmü ile kanunilik ilkesi esnetilmiştir. Görüldüğü üzere, KK m.4/1 ve 2'de "*kabahatte ve yaptırımda kanunilik*" olmak üzere ikili bir ayrıma gidilmiştir[62]. Yani kanunilik ilkesi, maddenin birinci fıkrası uyarınca kabahatlerin içeriğinin doldurulabilmesi bakımından mutlak değilken, ikinci fıkrası uyarınca yaptırımın türü, süresi ve miktarı bakımından mutlaktır[63]. Bu durum, maddenin gerekçesinde benzer şekilde teyit edilmiştir[64] [65].

Konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi, Anayasa m.38'deki ilkelerin suç ve cezalara ilişkin olduğu gibi aynı kapsamıyla kabahatler bakımından geçerli kabul edilmesinin işin mahiyetine aykırı olduğunu, özellikle yasama organının ağır işleyen yapısı ve gelişen, büyüyen, çeşitlenen ve çoğalan toplumsal gereksinimler dolayısıyla kanunilik ilkesinin kabahatler bakımından daha esnek uygulanması gerektiğini ve bunun uzmanlaşmış kurumlar vasıtasıyla yapılmasının en doğru çözüm olacağını kabul etmektedir[66]. Ancak kanun koyucunun açıkça istemediği veya idareye doğrudan herhangi bir yetki vermediği durumlarda, esnek olduğunu ifade etmiş olsak da kanunilik ilkesi uyarınca idarenin kabahat oluşturan fiilleri belirleme yetkisinin bulunmadığını not düşmekte fayda vardır[67].

---

62 Bekar, (n 1) 1039; Kangal, 'Anayasal…' (n 61) 70-71; Evren, (n 12) 980; Can, (n 4) 412-413; Kula, (n 10) 59.

63 Erdinç, (n 1) 269; Ekinci, (n 27) 19, 27, 33 ve 50; Kula, (n 10) 58; Tüzün, (n 24) 3320-3321.

64 "Madde metninde, suçta kanunîlik ilkesine nazaran, kabahatler açısından daha esnek bir sistem kabul edilmiştir. Buna karşılık, ikinci fıkrada, idarî yaptırımlar açısından, cezada kanunîlik ilkesine paralel bir hükme yer verilmiştir." Yalçın, (n 1) 219.

65 Kangal, 'Anayasal…' (n 61) 65, 68 ve 71; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 82.

66 Anayasa Mahkemesi, 115/86, 02.06.2011; Kaplan, (n 1) 77; Anayasa Mahkemesi, 85/3, 13.01.2016; Ekinci, (n 27) 30; Anayasa Mahkemesi, 103/108, 31.05.2017; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 112-113; Akbulut, "Kanunilik…" (n 22) 203; Alpsoy, (n 4) 273; Anayasa Mahkemesi, 19/66, 23.10.1997; Anayasa Mahkemesi, 231/89, 23.05.2001; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1646-1647; Gişi, (n 1) 131; Anayasa Mahkemesi, 84/124, 08.12.2004; Özkaya Özlüer, (n 26) 139-140; Anayasa Mahkemesi, 51/73, 10.12.2020; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 64-65.

67 Anayasa Mahkemesi, 40/20, 15.02.2006; Akbulut, "Kanunilik…" (n 22) 205, 211-212; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 101-102 ve 116; aksi yönde değerlendirmeler içeren "Yargıtay 7 CD, 11742/11991, 07.10.2021 ve Danıştay 8 D, 5951/4479, 20.10.2020" tarihli kararların eleştirisi için, Kangal, *Kabahatler* (n 1) 100-101.

Özgürlükler alanına ceza hukuku marifetiyle yapılan yoğun müdahalelerin paradoksal biçimde suç oranlarını artırdığı ve suç teşkil eden fiilleri toplum nezdinde maalesef sıradanlaştırdığı bilinmektedir[68]. Suçla mücadelede başarıya ulaşabilmek için, ceza hukukuna dahil olacak veya olmayacak fiillerin özenle seçilmesi bir zorunluluktur[69]. Bununla birlikte kanun koyucunun "*hafif suçlarla*" mahkemelerin meşgul edilmesini bir dereceye kadar önlemek istediği de öteden beri bilinmektedir[70] [71]. Bu aşamada, örnek olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza Adaletinin Sadeleştirilmesi Hakkında (87)18 sayılı Tavsiye Kararı'nda, İdarî Yaptırımlarla İlgili R(91)1 sayılı Tavsiye Kararı'nda ve Ceza Adaletinin Yönetimi Hakkındaki (95)12 sayılı Tavsiye Kararı'nda, ceza adaletindeki zorluklara karşı suç olmaktan çıkarma, ceza vermekten vazgeçme veya sistem dışına çıkarma, uzlaşma ve ceza muhakemesinin sadeleştirilmesi gibi ceza siyasetlerinin katkısı olabileceği yönünde değerlendirmelerde bulunulduğu; dolayısıyla suç siyasetinin yürütülmesinde önceliklerin biçim ve içerik bakımından açıkça belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir[72].

Kanun koyucunun âdil bir neticeye varabilmesi için kesin bir kritere ihtiyaç bulunmaktadır[73]. İşte bu hususstaki kesin kriter, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarında da "*yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır ve uygulanabilir olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesi de gereklidir*" şeklinde vurgulanan "*belirlilik ilkesi*"dir[74].

---

[68] Taşkın, (n 5) 67; Demirtaş, (n 5) 512.

[69] Bayraktar, (n 1) 206; İçel, 'İdari…' (n 1) 130.

[70] Donay, (n 10) 423-424; Gölcüklü, 'Anlamı' (n 1) 140 ve 143-144; İçel, 'İdari…' (n 1) 131; Oğurlu, (n 1)156-157; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1649; Ekinci, (n 27) 23.

[71] Gölcüklü, 'Anlamı' (n 1) 148-149; Mahmutoğlu, *Kabahatleri…* (n 1) 52 ve 149-150; Mahmutoğlu, 'İdari…' (n 12) 159.

[72] Yalçın, (n 1) 21, 24 ve 87; Ayatar Kızılyar, (n 17) 1649; Can, (n 4) 410; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 561-562.

[73] Zanobini, (n 1) 314; Bayraktar, (n 1) 206; Oğurlu, (n 1) 186-187.

[74] Anayasa Mahkemesi, 69/116, 07.07.2011; İçel, 'Çağdaş…' (n 1) 632; Anayasa Mahkemesi, 51/73, 20.05.2010; Kangal, *Kabahatler* (n 1) 68; Anayasa Mahkemesi, 198/111, 10.12.1962; Anayasa Mahkemesi, 27/55, 12.10.1965; Evren, (n 12) 975; Anayasa Mahkemesi, 94/13, 21.01.2010; Anayasa Mahkemesi, 35/53, 26.06.2019; Akbulut, *Kabahatler* (n 1) 128 ve 133; Akbulut, "Kanunilik…" (n 22)

Kanaatimizce de ülkemizde adalet mekanizmasının yükünü suçla mücadeleye imkân tanıyacak bir seviyeye indirme ihtiyacı, özellikle kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların sakıncalarını ortadan kaldırmak için çeşitli modern ceza hukuku kurumlarına yer verme ve bu doğrultudaki kanuni düzenlemeleri çeşitlendirme çabası ile anlamlı ve mümkündür[75]. Ülkemiz bakımından, baskın cezalandırma yöntemi olarak kabul gören hapis cezalarının tercihi ve bu kapsamda suç işleyen bireylere ne tür reaksiyon gösterilmesi gerektiği yeniden düşünülmelidir[76]. Söz konusu hedefler doğrultusunda belirlilik ilkesi, kanun koyucuya yöneliktir[77]. Dolayısıyla kanun koyucu gerek suç gerekse kabahat oluşturacak fiiller bakımından unsurları mümkün olduğu ölçüde açık düzenlemelidir[78]. Yukarıda ifade edilen ceza hukukunun son çare ilkesi ile haksızlıkla mücadelede ya da hukuki değerlerin korunmasında, ceza ile aynı veya daha iyi etki sonucunu doğuracak herhangi idari veya hukuki yaptırım bulunması durumunda, bunun tercih edilmesi gerektiği açıktır[79] [80]. Kanaatimizce bu hedefler, kabahatler bakımından belirlilik ilkesi doğrultusunda *idareye*, ceza ve ceza muhakemesi hukukunda ceza vermekten kaçınma eğilimi bağlamında zikredilen müesseseler bakımından ise daha genel manada *uygulayıcıya* yönelik bir anlama sahiptir[81].

Anayasa Mahkemesi'nin aile düzenine karşı suçlarda evlenmenin dinsel törenine ilişkin TCK m.230/5-6 hükümlerini, son çare ilkesine açıkça yer vermese de bu ilkeye ilişkin değerlendirmelerde bulunarak, ölçülülük ve zorunluluk referanslarıyla Anayasa'ya aykırı bulup iptal ettiği kararı[82], bu aşamada örnek gösterilebilir. Esasen burada örnek

214 ve 220; Anayasa Mahkemesi, 16/8, 19.04.1988; Özkaya Özlüer, (n 26) 138; Anayasa Mahkemesi, 5/25, 06.07.1993; Evren, (n 12) 989.

75 İçel, 'İdari…' (n 1) 131.

76 Taşkın, (n 5) 85; Demirtaş, (n 5) 513.

77 Akbulut, "Kanunilik…" (n 22) 219; Özkan, (n 4) 114-115.

78 Evren, (n 12) 990.

79 Taşkın, (n 5) 69; Demirtaş, (n 5) 493.

80 Demirtaş, (n 5) 502; BVerfGE 120, 224-273; Duman, (n 9) 2 ve 22.

81 Zanobini, (n 1) 314; Akbulut, "Kanunilik…" (n 22) 219.

82 Anayasa Mahkemesi, 36/51, 27.05.2015; Taşkın, (n 5) 78; Demirtaş, (n 5) 495-496; iptalin eleştirisine ilişkin, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (20. Baskı, Seçkin 2022) 1123-1126.

gösterdiğimiz husus, Anayasa Mahkemesi'nin konuya yaklaşımı değil, daha sonrasındaki süreçte kanun koyucunun sergilemiş olduğu tutumdur. Çünkü kanaatimizce bu karar sonrasında, kanun koyucunun on yıldır konuya ilişkin cezai herhangi bir düzenleme yapmayarak, tercihini suç olmaktan çıkarma yönünde kullandığını söylemek mümkündür.

Kanaatimizce hem aşağıda da ele alacağımız biçimde tarihsel açıdan hem de buraya kadar anlatılanların ışığı altında benzer bir akıl yürütme, bir bütün halinde hakaret suçları için işletilmelidir.

II. HAKARET SUÇLARI

A. Genel Olarak

765 sayılı TCK döneminde, şerefe yönelik saldırılar, mağdura "*maddei mahsusa*" isnat edilip edilmemesine göre, "*hakaret*" (m.480) ve "*sövme*" (m.482) olarak iki suç şeklinde düzenlenmişken[83]; 5237 sayılı TCK döneminde, "*somut bir fiil veya olgu isnadı veya sövmek*" fiilleri "*hakaret*" suçu olarak düzenlenmiştir[84]. Ancak, somut bir fiil veya olgu isnadının, sövmek şeklindeki olumsuz bir değer yargısına nazaran daha fazla haksızlık içeriğine sahip olduğu düşüncesiyle, bunların hakaret suçunun seçimlik hareketleri olarak aynı cezayla karşılanması, öğretide yerinde görülmemiştir[85]. Gerçekten de bu iki durumdaki haksızlığın ağırlığı veya derecesi aynı olmadığı için soyut değer yükleme şeklinde gerçekleşen sövme suretiyle hakaretin daha az cezayı gerektiren bir hâl olarak düzenlenmesi öğretide önerilmiştir[86].

---

83 Ayhan Önder, *Şahıslara ve Mala Karşı Cürümler ve Bilişim Alanında Suçlar* (Filiz Kitabevi 1994) 222-223, 239 ve 243; Berrin Akbulut, 'Cumhurbaşkanına Hakaret ve Sövme Suçu' (1995) 1 (1) SÜHFD 271, 273 ve 279; Hasan Sınar, 'Hakaret' in Köksal Bayraktar (Ed.) *Özel Ceza Hukuku Cilt III* (On İki Levha 2018) 425.

84 Ahmet Caner Yenidünya ve Mehmet Emin Alşahin, 'Bireyin Şerefine Karşı Suçlar' (2007) (68) TBBD 43, 43; Mustafa Özen, 'Hakaret Suçu ve İnternet Yoluyla İşlenmesi' (2008) (75) TBBD 94, 97-98; Sınar, 'Türk…' (n 9) 77, 83 ve 85; Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökcen, Mehmet Emin Alşahin ve Kerim Çakır, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (18. Baskı, Adalet 2019), 485; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 634; Mustafa Özen, *Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Özel Hükümler* (7. Baskı, Adalet 2023) 708-709.

85 Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 648; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 91; Özen, *Özel* (n 84) 708; Enes Köken, 'Şerefe Karşı Suçlar' (2015) (6) UMD 281, 294; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 489; Devrim Aydın, 'Türk Ceza Hukukunda Hakaret Suçu' (2013) 19 (2) MÜHF-HAD 879, 916.

86 Özen, 'Hakaret…' (n 84) 107; Özen, *Özel* (n 84) 708.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 1577(2007) sayılı "*Hakaretin Suç Olmaktan Çıkartılmasına Doğru*" başlıklı kararıyla, birçok üye devlette hakaret suçu için hapis cezası öngörüldüğü ve ülkemiz bakımından da bu yönde cezaların verildiği tespit edilmiş; üye Devletlere hakaret için mevzuatta öngörülen cezaların gecikmeksizin kaldırılması yönünde görüş bildirilmiştir[87]. Kararda, üye devletlerde hakaret suçlarında ceza kovuşturmasının kötüye kullanılmasının önüne geçilmesi ve bu davalarda savcıların bağımsızlığının korunması bakımından gerekli teminatların sağlanması, hapis cezasının sadece şiddete ve nefret söylemine teşvik durumunda uygulanması, kamusal figürlere daha yüksek koruma sağlanmasına ilişkin hükümlerin hakaret düzenlemelerinden ayıklanması, bu doğrultuda ülkemiz özelinde TCK m.125/3'ün[88] değiştirilmesi yönünde çağrı yapılmıştır[89]. Bu yaklaşımda, ifade özgürlüğüne zarar verilebilme riskinden kaçınmanın amaçlandığı ifade edilebilir[90]. Buna karşın, uygulamamızda maalesef "*demokratik hukuk devleti bakımından kaygı verici*" bir şekilde TCK m.125/3'e[91]

---

87 Duman, (n 9) 11 ve 39; hatta olumsuz uygulamalara örnek olarak Azerbaycan ve Türkiye'nin verildiğine ilişkin, Sınar, 'Türk…' (n 9) 106; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 634; Oral ve Baş, (n 9) 493; Ali Kemal Yıldız, 'Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar' in Köksal Bayraktar (Ed.) *Özel Ceza Hukuku Cilt XI* (On İki Levha 2022) 15; Gökhan Taneri, *Sosyal Medya Suçları* (Adalet 2023) 318.

88 TCK m.125/3: "Hakaret suçunun; a) Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı, b) Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı, c) Kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle, işlenmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz."; özellikle TCK m.125/3-b halinin eleştirisi için, Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 655; Mine Arısoy, 'Hakaret' (2007) (72) TBBD 152, 182; Zeki Hafızoğulları ve Devrim Güngör, 'Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi' (2007) (69) TBBD 21, 32-33; Soyaslan, (n 49) 336; Sınar, 'Hakaret' (n 83) 449; İlhan Üzülmez, 'Hakaret Suçu' (2010) 5 (12) CHD 40, 54; Aydın, (n 85) 907; Sınar, 'Türk…' (n 9) 98; Köken, (n 85) 302; Taneri, (n 87) 371; 765 sayılı TCK dönemi için, Ayhan Önder, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (4. Bası, Filiz Kitabevi 1994) 5-7; 5237 sayılı TCK'nın sisteminin yerinde olduğu görüşü için, Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 92; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 497.

89 Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 634; ayrıca konuya ilişkin, Adem Sözüer ve Tolga Şirin, 'Türk Ceza Kanununun 125. Maddesinde Kamu Görevlilerine Hakaret Suçu İçin Öngörülen Ceza ve Güvenlik Tedbirinin Anayasadaki İfade ve Siyasal Özgürlüklerle İlgili Normlara Aykırı Olduğu Hakkında Bilimsel Mütalaa', (ademsozuer.com, 02.09.2024) <https://ademsozuer.com/wp-content/uploads/2024/09/Kamu-Gorevlisine-Hakaret-Anayasaya-Aykirilik.pdf> erişim tarihi 9 Aralık 2025.

90 Duman, (n 9) 11.

91 Özellikle "kutsal devlet" anlayışının bir tezahürü niteliğindeki TCK m.125/3-a bendinin ceza kanununun çağdaş ve bireyin hak ve özgürlüklerinin korunmasını esas alan bir kanun olma iddiası ile bağdaşmadığına ilişkin, Sınar, 'Türk…' (n 9) 97-98 ve 105; Oral ve Baş, (n 9) 501-502 ve 535; bu aşamada Çorum 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nin Anayasa Mahkemesi'ne E.2024/173 esas sayılı itiraz başvurusu üzerine, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun 11.12.2025 tarihinde "26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun; A. 125. maddesinin (3) numaralı fıkrasının (a) bendinin, B. 131.

kolaylıkla ve sıklıkla başvurulduğu[92], ayrıca "*Cumhurbaşkanına hakaret*" suçunu düzenleyen TCK m.299'a dayanarak yaygın ve hatta kişilerin tutuklu yargılanması gibi "*olağan dışı ve vahim*" uygulamalara gidildiği bilinmektedir[93]. Karşılaştırmalı hukuktaki eğilim, hakareti suç olmaktan çıkartma yönündeyken, uygulamamızın halen daha özgürlükler lehine olması gereken düzeye ulaşamaması *üzücü*dür[94].

Modern hukuk düzeni, Fransız Devrimi sonrasında artan bir hızla maddi ve manevi varlığıyla bir bütün olan kişilerin maddi varlığını koruduğu gibi, şeref ve haysiyetini kapsayan manevi varlığını da korumak zorunluluğunu kabul etmiş; başka bir ifadeyle kişilerin manevi varlığına yönelen saldırıları önlemek için özel hukuk tedbirlerine başvurmayı yeterli görmemiş ve hakaret düzenlemeleriyle ceza hukuku yaptırımlarının uygulanması yolunu da benimsemiştir[95]. "*Şerefe Karşı Suçlar*" şeklindeki

maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan *"Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen hariç;…"* ibaresinin, iptallerine karar verilmesi talebi." hakkında karar vereceğini not düşmeliyiz (Genel Kurul Gündemi, 11.12.2025) <https://www.anayasa.gov.tr/26532> erişim tarihi 30 Aralık 2025. Konuya ilişkin bu çalışmada izaha çalıştığımız gerekçeler ve uluslararası alandaki suç olmaktan çıkarma yönündeki gidişat doğrultusunda iptal kararının çıkacağını öngörmekteyiz; bununla birlikte Anayasa Mahkemesi'nin internet sitesinde bu makaleyi revizyon sonrası tekrar dergiye gönderdiğimiz 30.12.2025 tarihi itibarıyla söz konusu İtiraz Başvurusuna ilişkin herhangi bir sonuç paylaşımı yapılmadığını not düşmek zorundayız.

92 Sınar, 'Türk…' (n 9) 112-113; Arısoy, (n 88) 201.

93 Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz, 'TCK 299: Olmayan Hükmün Gazabı Mı?' (2015)(Ekim) Güncel Hukuk 1 ve hatta bu kapsamda TCK m.299'un "*Cumhurbaşkanı'nın herhangi bir şekilde eleştirilmesi konusunda caydırıcı bir etki yaratılmaya çalışılma*"sı doğrultusunda adeta "*siyasi bir susturucu*" olarak kullanıldığına ilişkin, Altıparmak ve Akdeniz, (n 93) 3; Hasan Sınar, 'Cumhurbaşkanına Hakaret ve Devletin Egemenlik Alametlerini Aşağılama Suçları' (2015) 10 (27) CHD 29, 62-63; Işık, (n 8) 739-740 ve 748-749; Yargıtay 16 CD, 3/1086, 11.02.2021; Yargıtay 16 CD, 7346/271, 28.01.2021; Murat Balcı ve Kerim Çakır, *Sosyal Medyada İşlenen Suçlar* (Adalet 2023) 120-121; buna karşın 765 sayılı TCK döneminde 158. maddeye ilişkin genelde ceza davası açılmadığı, hukuk mahkemelerinde tazminat davası açıldığına yönelik, Akbulut, 'Cumhurbaşkanına…' (n 83) 296; durum böyleyken maalesef şu an gelinen noktada "Suç, tarihte ve dünyada hiç olmadığı denli yoğun biçimde uygulama buldu. Türkiye, ifade özgürlüğü aleyhine bir dünya rekoru kırmış oldu." Tolga Şirin, '"Majestelerini incitme" suçu' (T24, 26.10.2021) <https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sirin/majestelerini-incitme-sucu,32943> erişim tarihi 28 Ağustos 2025.

94 Sınar, 'Türk…' (n 9) 110; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 634; Duman, (n 9) 12; Zoltán Tóth J., 'The regulation of defamation and insult in Europe' in András Koltay (Ed) *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression* (Wolters Kluwer 2015) 489, 490-491 ve 518-519; Oral ve Baş, (n 9) 492-494; Enes Kethüda, 'İfade Özgürlüğüne Dair Uluslararası Standartlar ve Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu: İHAM'ın Vedat Şörli Kararı Işığında Bir Değerlendirme' (2024)2(1) TÜHFD 128, 132 ve 140.

95 Aydın, (n 85) 880 ve 883; Üzülmez, (n 88) 41; Sınar, 'Türk…' (n 9) 76; Heinrich, 'Medienstrafrecht' (n 28) 1798-1799; Işık, (n 8) 744; Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (8. Baskı, Adalet 2022), 543; Soyaslan, (n 49) 3, 10 ve 295.

bölüm başlığından da anlaşıldığı gibi, hakaret suçlarında korunan hukuki değer, şereftir. Şeref, kişinin kendisinde gördüğü "*fiili-iç-sübjektif şeref*" ve başkalarının kişide gördüğü "*normatif-dış-objektif şeref*" şeklinde ikili bir anlama sahiptir[96]. Bu ayrım, "*onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek*" derken TCK m.125 bakımından da söz konusudur[97].

Hakaret suçları, sadece TCK m.125'ten ibaret değildir. "*Kişinin hatırasına hakaret*" (TCK m.130), "*Halkın bir kesimini aşağılama*" (TCK m.216/2), "*Cumhurbaşkanına hakaret*" (TCK m.299), "*Devletin egemenlik alametlerini aşağılama*" (TCK m.300), "*Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama*" (TCK m.301), "*Yabancı devlet başkanına karşı suç*" (TCK m.340), "*Yabancı devlet bayrağına karşı hakaret*" (TCK m.341) ve "*Yabancı devlet temsilcilerine hakaret*" (TCK m.342/2) suçları, şerefle birlikte ve ondan daha öncelikli olarak başka hukuki yararları da korumaya alan suç tiplerine örnektir. Bu örnekler, "*genel ve özel tahkir suçları*" şeklinde de nitelendirilmektedir[98]. Tabi söz konusu suçlar, mağdurun niteliği veya aleniyet gibi başka unsurlar bakımından farklılıklara sahiptir[99].

TCK m.130/1'de "*Bir kimsenin öldükten sonra hatırasına üç kişiyle ihtilat ederek hakaret*" edilmesi cezalandırılmıştır. Ölümle birlikte kişilik sona erdiği için, burada doğal olarak ölüler mağdur olamazlar. Madde gerekçesinde de belirtildiği gibi, böyle bir suç tipiyle ölünün hatırası ve yakınlarının korunması amaçlanmaktadır[100] [101]. Kaldı ki,

---

[96] Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 54; Özen, 'Hakaret…' (n 84) 94-95; Aydın, (n 85) 882; Sınar, 'Türk…' (n 9) 78; Sinan Sami Akkurt, 'Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlali Halinde Ortaya Çıkacak Cezai Sorumluluğa Medeni Hukuk Bağlamında Bir Bakış' (2017) 25 (2) SÜHFD 329, 347; Duman, (n 9) 1.

[97] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 635; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 45; Arısoy, (n 88) 154-155; Üzülmez, (n 88) 42-43; Özen, *Özel* (n 84) 709; Köken, (n 85) 285; Sınar, 'Hakaret' (n 83) 426-427; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 486 ve 489; Koca ve Üzülmez, (n 95) 545-546; Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (19. Baskı, Seçkin 2024), 511-512; Oral ve Baş, (n 9) 481.

[98] Akbulut, 'Cumhurbaşkanına…' (n 83) 272-273; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 43-44; Üzülmez, (n 88) 41; Aydın, (n 85) 881; Sınar, 'Türk…' (n 9) 77; Köken, (n 85) 282; Sınar, 'Hakaret' (n 83) 426; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 486 ve 1173; Koca ve Üzülmez, (n 95) 543; Soyaslan, (n 49) 297 ve 819-830; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 96) 507; Oral ve Baş, (n 9) 478; Taneri, (n 87) 807-917.

[99] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 635; Önder, *Şahıslara…* (n 83) 229; Akbulut, 'Cumhurbaşkanına…' (n 83) 273-274; Soyaslan, (n 49) 297.

[100] İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt 1* (26. Bası, Seçkin 2020), 330.

[101] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 638; Önder, *Şahıslara…* (n 83) 227; Soyaslan, (n 49) 302; benzer şekilde Alman Ceza Kanunu (StGB) §189 örnek verilebilir, Heinrich, 'Medienstrafrecht' (n 28) 1799.

soruşturma ve kovuşturma koşulu olarak şikâyet şartını düzenleyen TCK m.131'in ikinci fıkrası, "*ölenin ikinci dereceye kadar üstsoy ve altsoyu, eş veya kardeşleri*"ne şikâyet hakkı tanıyarak, söz konusu amacı teyit etmiştir[102]. 765 sayılı TCK m.178, ölülere karşı duyulması gereken saygı hissinin dini nitelik taşıdığı düşüncesiyle "*din hürriyetine karşı suçlar*" faslında ele alınmıştı[103]. Ancak bu suçla din hürriyeti değil, bizzat ölünün kişilik hakkının ölümden sonraki etkisinin korunması amaçlandığı için, 5237 sayılı TCK m.130'un "*şerefe karşı suçlar*" başlığı altında ele alınmasının yerinde olduğu ifade edilmiştir[104]. Buna karşın, ölümle birlikte kişiliğin son bulması ve "şerefe karşı suçlar"ın da "*kişilere karşı suçlar*" arasında yer alması nedeniyle bu görüşün yerinde olmadığı da belirtilmiştir[105].

Ayrıca, 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun m.1'de, "*Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse*"nin cezalandırılacağı özel olarak düzenlendiğinden, bu nitelikteki fiillere TCK m.130/1 uygulama alanı bulmayacaktır[106]. Hakaret suçunun bu özel şeklinin soruşturulması ve kovuşturulması, genel düzenlemenin aksine şikâyet şartına tabi olmadığı için takibat re'sen yapılır[107].

B. Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi Bağlamında

TCK m.125/1'de, hareketin "*bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte*" olması aranmıştır. Ancak hareketin bu nitelikte olması yeterli olup, mağdurun gerçekten rencide olup olmaması önem arz etmemektedir. Hareketin söz konusu niteliği taşıyıp taşımadığı hususunda tabi ki Türk toplumundaki ortalama örf ve âdet kuralları göz önünde bulundurulacak ve hatta fiilin işlendiği sırada geçerli olan değer yargıları dikkate alınacaktır[108]. Fakat Yargıtay, "*bir bütün olarak değerlendirildiğinde,*

[102] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 638; Koca ve Üzülmez, (n 95) 580 ve 584.

[103] Önder, *Türk*... (n 88) 21.

[104] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 685; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 93.

[105] Oral ve Baş, (n 9) 502-503.

[106] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 685; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 92; Aydın, (n 85) 884; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 96) 545.

[107] Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 47; Aydın, (n 85) 885; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 493-494.

[108] Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 642; Özen, 'Hakaret…' (n 84) 95; Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 41; Yargıtay CGK, 9-132/155, 03.07.2001; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 55.

sanığın mağdura yönelttiği sözlerin, mağdurun onur, şeref ve saygınlığını rencide edici boyutta olmayıp, rahatsız edici, kaba ve nezaket dışı davranış –ağır eleştiri niteliğinde olduğu ve hakaret suçunun unsurlarının oluşmadığı…" şeklinde, eleştiri hakkına baskın biçimde geniş uygulama alanı tanımakta ve suçun unsurlarının oluşmadığına karar vermektedir[109]. Esasen bu durum, hakaret suçu bakımından ceza hukuku haksızlığının kendine özgü niteliğinden kaynaklanmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin de önüne gelen bireysel başvurularda, hakaret suçuyla ilgili olarak başvurucular hakkında verilen mahkûmiyet hükümleri bakımından ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verdiği, bu durumun esasen hakaretin nisbiliğini veya başka bir ifadeyle göreceliliğini gösterdiği ve söz konusu nisbilik ya da görecelilik karşısında ceza hukuku yaptırımlarına başvurulmasının yerinde olmadığı belirtilmektedir[110].

Bununla birlikte, Anayasa m.28/2 ile anayasal güvence altında bulunan basın özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası niteliğindeki haber verme ve eleştiri hakkı bakımından ise, gerek öğreti gerekse Yargıtay kararları uyarınca, açıklanan olayın haber niteliği taşıyabilmesi için, i) *haberin gerçek olması*, ii) *güncel olması*, iii) *kamusal ilgi ve yararın bulunması* ve iv) *verilen haberle işlendiği iddia edilen suç (yani hakaret oluşturabilecek söz, resim, görüntü, paylaşım) arasında düşünsel bağın bulunması* gerektiği hatırlatılmalıdır[111].

---

[109] Yargıtay 18 CD, 40226/8977, 14.09.2017; Yargıtay 4 CD, 16690/14210, 29.04.2014; Yargıtay 4 CD, 4386/19675, 02.06.2014; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 642 ve 647; Yargıtay CGK, 785/34, 31.01.2017; Özen, *Özel* (n 84) 724; Yargıtay 18 CD, 1536/9289, 21.05.2019; Özen, *Özel* (n 84) 715; Yargıtay CGK, 1138/68, 05.02.2019; Yargıtay CGK, 1403/464, 28.05.2019; Yargıtay CGK, 1139/463, 28.05.2019; Yargıtay CGK, 783/215, 14.03.2019; Yargıtay CGK, 814/512, 08.11.2018; Yargıtay CGK, 245/472, 25.10.2018; Yargıtay CGK, 978/422, 11.10.2018; Özen, *Özel* (n 84) 730-734; Yargıtay 4 CD, 4694/11709, 05.04.2021; Yargıtay 4 CD, 4890/27093, 22.11.2021; Yargıtay 4 CD, 23853/21408, 13.09.2021; Yargıtay 4 CD, 19688/15090, 24.05.2021; Oral ve Baş, (n 9) 486; Yargıtay CGK, 16-1162/123, 01.03.2023; Taneri, (n 87) 814-817.

[110] Anayasa Mahkemesi, 2014/5584, 09.01.2018; Anayasa Mahkemesi, 2018/6030, 08.09.2021; Anayasa Mahkemesi, 2016/6439, 09.06.2021; Anayasa Mahkemesi, 2018/5571, 08.09.2021; Oral ve Baş, (n 9) 489-490; Soyaslan, (n 49) 300.

[111] Akbulut, 'Cumhurbaşkanına…' (n 83) 288-289; Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 62-65; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 500-502; Arısoy, (n 88) 175-177; Üzülmez, (n 88) 59; Koca ve Üzülmez, (n 95) 563; Soyaslan, (n 49) 318; Yargıtay 4 CD, 421/5624, 08.10.1991; Yargıtay 4 CD, 5063/5930, 04.06.1998; Yargıtay CGK, 4-65/70, 20.03.2007; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 659-661; Yargıtay CGK, 7-28/34, 13.02.2007; Özen, *Özel* (n 84) 749-751; Sınar, 'Türk…' (n 9) 89-91; Sınar, 'Hakaret' (n 83) 442-445; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 96) 526-527; Bernd Heinrich, 'Künftige Entwicklungen des Medienstrafrechts im Bereich des investigativen Journalismus oder: Dürfen Journalisten mehr?' in Stefan Grundmann, Michael Kloepfer, Christoph G. Paulus und et al. (Hrsg), *Festschrift für 200 Jahre*

İnternet ortamı, sahip olduğu birden fazla sosyal medya hesabı açabilme ve "*dünya çapında ağ*" (*world wide web*) ile erişim kolaylığı sayesinde, suç teşkil eden fiillerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmekte ve hatta tam bir suç mahalline dönüşebilmektedir[112]. Tabi ki demokratik hukuk devletinde internetin "*hukukun tanınmadığı*" ya da "*hukuk tanımayan*" bir alan olarak kabul edilmesi düşünülemez[113]. İşte bu bağlamda, anayasal hak ve görevlerin şekillendirdiği ve bu haklarla birlikte değişikliklerin ve gelişmelerin bağlı olduğu başka bir hukuk alanı olarak "*Medya Ceza Hukuku*"nun karşımıza çıktığı söylenebilir[114].

Sosyal ağlarda karşılaşılan siber zorbalıklarda, hakaret, tehdit, cinsel taciz gibi suçlar başta olmak üzere pek çok suç tipi işlenebilmektedir[115]. Ancak öğretide üzerinde uzlaşmaya varılmış tek bir siber zorbalık tanımının bulunmadığı, bununla birlikte genellikle siber zorbalığın internette meydana gelen zorbalık olarak anlaşıldığı ifade edilmektedir[116]. Öğretideki tanımlarından birine göre siber zorbalık, "*kendini savunmasız hisseden kişilere karşı kasıtlı bir biçimde modern bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen olumsuz davranışlar; belirli psikolojik stresi düzenli olarak oluşturan, mağduru yıpratan ve kendine zarar vermeye varan davranış değişikliklerine yol açan (muhtemelen ölümcül) ve tekrarlanan saldırılar*"dır[117]. 5237 sayılı TCK'da siber zorbalık ile ilişkilendirilebilecek veya internet üzerinden işlenebilecek, intihara yönlendirme (m.84), tehdit (m.106), şantaj (m.107), nefret ve ayrımcılık (m.122),

Juristische Fakultät der Humboldt-Universität zu Berlin Geschichte, Gegenwart und Zukunft (De Gruyter 2010) 1246, 1250-1253 ve 1259; Taneri, (n 87) 353.

[112] Heinrich, 'Medienstrafrecht' (n 28) 1815 ve 1846; Aydın, (n 85) 895; Balcı ve Çakır, (n 93) 41 ve 112; Mustafa Ruhan Erdem ve Candide Şentürk, 'Sosyal Ağlar Üzerinde İşlenen Hakaret Suçlarında Ceza Sorumluluğu' (2017) 19 (Özel Sayı) DEÜHFD 2703, 2706 ve 2707; Gülşah Bostancı Bozbayındır, 'Cyberbullying and Criminal Law' (2019) 77 (1) Istanbul Law Review 425, 429.

[113] Eric Hilgendorf, 'Die Neuen Medien und das Strafrecht' (2001) 113 (4) ZStW 650, 652; Veli Özer Özbek, 'İnternet Kullanımında Ortaya Çıkabilecek Bazı Ceza Hukuku Sorunları' (2002) 4 (1) DEÜHFD 101, 105 ve 149.

[114] Heinrich, 'Medienstrafrecht' (n 28) 1770; Heinrich, 'Künftige…' (n 111) 1242.

[115] Heinrich, 'Medienstrafrecht' (n 28) 1771; Bostancı Bozbayındır, (n 112) 427, 432 ve 440; Anayasa Mahkemesi, 2013/5653, 03.03.2016; Balcı ve Çakır, (n 93) 43 ve 111; Akkurt, (n 97) 356-364.

[116] Bostancı Bozbayındır, (n 112) 427.

[117] Balcı ve Çakır, (n 93) 44; Amerika'daki 20 yaşındaki öğrenci Tyler Clementi'nin intiharı örneği için, Bostancı Bozbayındır, (n 112) 439.

kişilerin huzur ve sükununu bozma (m.123), hakaret (m.125), haberleşmenin gizliliğini ihlal (m.132), kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması (m.133), özel hayatın gizliliği (m.134), kişisel verilerin kaydedilmesi (m.135), dolandırıcılık (m.157-158), soruşturmanın gizliliğini ihlal (m.285), adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs (m.288) gibi pek çok suç tipi bulunmaktadır[118].

İnternetin ve dolayısıyla sosyal ağların günümüzde artık hayatımızın önemli ve hatta vazgeçilmez bir parçasını oluşturduğu gerçeği[119] ile birlikte, bir kısmını zikrettiğimiz mevcut ceza hukuku düzenlemeleri ve uygulamalarının siber zorbalık davranışları karşısında yetersiz kaldığı tespit edilmelidir. Ancak yine kanaatimizce de bu çalışmanın büyük ölçüde kapsamını oluşturan temel dayanak noktalarından biri olarak kişi hak ve özgürlüklerini sınırlandırma noktasında ceza hukukunun "*son çare*" olma ilkesi ile siber zorbalığa, Ceza Kanununda bağımsız bir suç tipi olarak yer verilmesine ihtiyaç bulunmamaktadır[120]. Ya da başka bir ifadeyle başlı başına bir siber zorbalık suçunun oluşturulmasının kolay olmadığı söylenebilir[121]. Ancak sosyal ağlar üzerinden işlenen suçların önemli bir kısmını hakaretin oluşturması ve diğer işlenme biçimleriyle karşılaştırıldığında tartışmasız biçimde haksızlık içeriğinin daha fazla olması gerekçesiyle hakaret suçunun internet ortamında işlenmesi halinin ayrıca değerlendirilmesi ve madde metnine işlenmesinin yerinde olacağı ifade edilmektedir[122].

TCK m.125/2'de fiilin mağduru muhatap alan "*sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle*" işlenmesi halinde huzurda hakaretin işlenmiş sayılacağının düzenlendiği unutulmamalıdır. Burada önemli olan husus, söz konusu araçlarla mağdurun muhatap

[118] Hilgendorf, (n 113) 653; Erdem ve Şentürk, (n 112) 2708; Özbek, (n 113) 107-108; Taneri, (n 87) 113-918.

[119] Özen, 'Hakaret…' (n 84) 104; Anayasa Mahkemesi, Youtube LLC Corporation Service Company ve Diğerleri (29.05.2014) 58; Times Newspapers vs. Birleşik Krallık (10.03.2009) 27; Balcı ve Çakır, (n 93) 114.

[120] Balcı ve Çakır, (n 93) 47, 49-50 ve 53; Hilgendorf, (n 113) 679.

[121] Bostancı Bozbayındır, (n 112) 446.

[122] Heinrich, 'Medienstrafrecht' (n 28) 1772; Erdem ve Şentürk, (n 112) 2714 ve 2722-2723; Bostancı Bozbayındır, (n 112) 440; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 96) 511; Balcı ve Çakır, (n 93) 119; Akkurt, (n 97) 347-355; Taneri, (n 87) 317.

alınarak hareketin gerçekleştirilmesidir[123]. İnternetin başlı başına sesli, yazılı ve görüntülü *çok yönlü* (*çoklu ortam-Multimedia*)[124] bir iletişim aracı olması dolayısıyla internet yoluyla yapılan hakaretin huzurda yapılmış sayılacağı ve hatta suç tanımında yer alan her türlü *iletişim aracı, her türlü vasıta* gibi terimlerin interneti de kapsayacağı açıktır[125]. Tabi ki bu durum söz konusu platform aracılığıyla iletinin doğrudan mağdura ulaşması ihtimalinde geçerlidir. Başka bir deyişle mağdur söz konusu platformda bulunmuyor ve ileti doğal olarak üçüncü kişilere hitap ediyorsa, bu takdirde huzurda değil, gıyapta hakaret söz konusu olacaktır[126].

TCK m.125/4'teki hakaretin alenen işlenmesi halinde[127] cezanın altıda bir oranında artırılacağına ilişkin hüküm, mevcut durumda sosyal ağlar üzerinden şerefi ihlal edici içerik oluşturma ve paylaşma ihtimalinde uygulama alanı bulsa bile, öğretide, burada zikredilen artışın yeterli ve tatmin edici olmadığı belirtilmektedir[128]. Ayrıca ne söz konusu düzenlemelerde ne de 5237 sayılı TCK'nın diğer hükümlerinde internet iletişim vasıtasından açıkça bahsedilmektedir. Sadece hakarete ilişkin belirtmiş olduğumuz ikinci ve dördüncü fıkralar özelinde yorum yoluyla internetin kapsam içerisinde olduğu ifade edilebilir[129]. Yine önemle belirtmek gerekirse, "*Bu çerçevede özgürlükçü demokratik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş olan internet, ceza hukuku ile düzenlenmek isteniyorsa, son derece dikkatli bir şekilde hareket edilmeli, ceza hukukunun* ***son çare*** *olduğu gözden uzak tutulmamalıdır*"[130]. Öte yandan örnek olarak, Alman Ceza Kanunu'nda "*hakaret*" suçunun düzenlendiği §185 hükmüne "*aleni bir şekilde, bir toplantıda veya bir içeriği yayınlayarak hakaret ederse*" şeklindeki ifadelerin eklenmesiyle düzenleme genişletilmiştir ve kanaatimizce de aleniyet sağlandığı ve

[123] Yenidünya ve Alşahin, (n 84) 59; İsmail Dursun, 'Yasama Sorumsuzluğunun Hakaret Suçu Bakımından Değerlendirilmesi', (2013) 19 (1) MÜHF-HAD 73, 86; Koca ve Üzülmez, (n 95) 556; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 492.

[124] Hilgendorf, (n 113) 650; Özbek, (n 113) 101; Akkurt, (n 97) 331-335.

[125] Özen, 'Hakaret…' (n 84) 103; Özbek, (n 113) 108; Hilgendorf, (n 113) 663 ve 667.

[126] Sınar, 'Türk…' (n 9) 86; Üzülmez, (n 88) 52; Koca ve Üzülmez, (n 95) 556.

[127] Sınar, 'Türk…' (n 9) 99.

[128] Erdem ve Şentürk, (n 112) 2725; Balcı ve Çakır, (n 93) 136 ve 138.

[129] Özen, 'Hakaret…' (n 84) 104 ve 107; Aydın, (n 85) 908; Taneri, (n 87) 402.

[130] Özbek, (n 113) 105.

içeriğin paylaşıldığı sosyal ağlar bakımından söz konusu düzenleme daha bir anlam kazanmıştır[131]. Şüphesiz haksızlık teşkil eden her fiilin ceza hukuku marifetiyle karşılanması doğru değildir. Ancak suçta ve cezada kanunilik ilkesi doğrultusunda belirlilik ve orantılılık ilkeleri bakımından benzer bir değişiklik, mevcut hakaret düzenlememiz başta olmak üzere, intihara yönlendirme ve özel hayatın gizliliği gibi suç tipleri için de düşünülmelidir[132]. Ayrıca siber zorbalığın disiplinlerarası bir mesele ve bu yönüyle cezalandırıcı olmayan yaklaşımların kullanımının da mümkün olduğu dikkate alındığında, aynı zamanda pek çok alanda çalışılması gerektiği tartışmasızdır[133].

Siber zorbalık tehdidine karşı sosyal medya kimliği veya dijital gizlemeyi yasaklama yönündeki düşünce ve uygulamalar, şeffaflık sağlama ve suç işlenmesini önleme bakımından memnuniyet verici görünse de Çin ve Güney Kore üzerinden verilen örneklerle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Delfi AS vs. Estonya kararına da yansıdığı biçimde tam manasıyla uygulanabilir görünmemektedir[134]. Nitekim hakaret suçu ile yakından ilgili olabilen siber zorbalık, genellikle anonim hesaplar tarafından hakaret teşkil eden ifadelerle internet platformlarında ve sosyal ağlarda çok hızlı ve sayısı belirlenemeyecek kadar çok kişiye ulaşabilecek şekilde işlenebilmektedir. Bu durum, bir yandan teknolojik bilgi ve gizlilik ile fail ve mağdur arasında ciddi anlamda bir güç dengesizliği[135], bir yandan da uygulamada paylaşımda bulunan kimsenin tespitinde güçlükler oluşturmakta ve paylaşımda bulunulan hesabın faile ait olup olmadığının

[131] Bostancı Bozbayındır, (n 112) 438-439; Balcı ve Çakır, (n 93) 51; Tóth, (n 94) 493; söz konusu değişiklik 22 Kasım 2021 tarihli Kanunla gerçekleştirilmiştir, (StGB, 22.11.2021) <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20the%20Federal%20Republic%20of%20Germany.pdf> erişim tarihi 29 Ağustos 2025.

[132] Balcı ve Çakır, (n 93) 53; Erdem ve Şentürk, (n 112) 2725; Bostancı Bozbayındır, (n 112) 440.

[133] Bostancı Bozbayındır, (n 112) 447.

[134] Delfi AS vs. Estonya (16.06.2015) §39 ve §100; Balcı ve Çakır, (n 93) 47; AİHM ve İHAM şeklindeki iki farklı kullanıma ilişkin olarak küçük bir not düşmek gerekirse, biz çalışmamız içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi şeklindeki genel kabul gören ve kullanılagelen Türkçe karşılığın kısaltması olarak AİHM'i kullanmayı tercih ediyoruz. İlgili atıf veya dayandığımız eserlerdeki İHAM kullanımına da eser isminde ve doğrudan atıflarda yer vermekle yetiniyoruz.

[135] Bostancı Bozbayındır, (n 112) 430.

belirlenmesini zorunlu kılmaktadır[136]. Dolayısıyla sosyal medya araçları da basın-yayın organları içinde mütalaa edilmektedir[137]. Şüphesiz, "*İnternetteki verilerin kaydedilmesi ve silin(e)mezliği yaşanan mağduriyeti artırıcı niteliktedir*"[138] ve hatta "*Sosyal ağlardaki hakaret içerikli paylaşıma internet üzerinden erişim sağlandıkça mağduriyetin arttığı ve haksızlığın devam ettiği de göz ardı edilmemelidir*"[139]. Başka bir ifadeyle genellikle siber zorbalığın geleneksel yüz yüze zorbalığın daha geniş veya yoğun bir hali olduğu ve söz konusu online saldırıların mağdurun aşağılanmış ve izole hissetmesine, savunmasız ve çaresiz kalmasına ve yüksek düzeyde depresyona maruz kalmasına sebep olduğu unutulmamalıdır[140]. Bu noktada, kişilerin dijital hafızada yer alan, yaşanmış, bazı olumsuz olayların bir süre sonra unutulmasını, başkalarının bilmesini istemediği kişisel verilerin silinmesini ve yayılmasının önlenmesini isteme hakkının bulunduğu hatırlatılmalıdır[141].

Belirtmek gerekir ki sosyal medya platformlarında hakaret teşkil eden içeriklerin beğenilmesi, tek başına ceza sorumluluğunu doğurmamaktadır. Çünkü bilindiği üzere ceza hukuku, fiil ceza hukukudur. Bu açıdan beğeniyi yapan kişi, kendi ifadeleriyle şerefi ihlal edici nitelikteki içeriği onayladığını gösterir bir irade beyanında bulunmadıkça hakaret suçundan sorumluluğu doğmayacaktır[142]. Başka bir ifadeyle "*Böylece "beğen" fonksiyonunun harekete geçirilmesinde faillikten söz edilemez*"[143]. Öte yandan bu aşamada ortak bir suç işleme kararından da bahsedilemeyeceği için yalnızca "beğen" butonuna tıklanması, bir iştirak türü olan yardım etme olarak da değerlendirilemez[144].

---

[136] Özen, 'Hakaret…' (n 84) 106; Yargıtay 4 CD, 36152/3652, 29.02.2016; Erdem ve Şentürk, (n 112) 2710-2711; Yargıtay 18 CD, 10590/936, 09.01.2019; Yargıtay 4 CD, 7752/18605, 02.12.2019; Balcı ve Çakır, (n 93) 115-116.

[137] Akkurt, (n 97) 360; Balcı ve Çakır, (n 93) 113.

[138] Balcı ve Çakır, (n 93) 48, 119 ve 137; Biancardi vs. İtalya (25.11.2021); Delfi AS vs. Estonya (16.06.2015).

[139] Balcı ve Çakır, (n 93) 133.

[140] Bostancı Bozbayındır, (n 112) 427, 429 ve 431.

[141] Yargıtay HGK, 4-56/1679, 17.06.2015; Balcı ve Çakır, (n 93) 48.

[142] Yargıtay 4 CD, 5598/33171, 17.11.2014; Balcı ve Çakır, (n 93) 127.

[143] Erdem ve Şentürk, (n 112) 2718.

[144] Erdem ve Şentürk, (n 112) 2720 ve 2723.

Ancak kişi içerikle özdeşleşip kendisine mâl ederek yeniden paylaşırsa, bu durumda tekrar paylaşılan içeriğe atfedilebilen bağımsız bir hareket olacağı için, hakaret suçunun oluşması ve kullanıcının ceza sorumluluğunun doğması söz konusu olacaktır[145].

Öğretide, "*Ülkemizde hakaret fiillerinin suç olmaktan çıkarılması için henüz erken olsa da bu tür fiillerin şikâyete bağlı tutulması ve uzlaşma kapsamında olması yerinde*"[146] görülmektedir. Hakaret suçunun şikâyet şartına bağlanması, uzlaşma kapsamında yer alması veya önödeme kapsamına alınması[147], ceza vermekten kaçınma eğilimi bağlamında karşımıza çıkan örneklerdir. Ancak kanaatimizce de hakaret suçuna yönelik bu şekilde kapsama alma gayretlerinin -hatta, somut olayın şartlarına göre hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının mümkün olması ihtimalinde dahi- hakaretin suç olmaktan çıkarılmasına ilişkin görüşün kabul edilmesine engel oluşturmaması gerekmektedir[148]. Bir kez daha vurgulamak gerekirse, kanaatimizce ceza hukukunun ultima ratio karakteri, hakaret suçlarının suç olmaktan çıkarma eğilimi bağlamında ele alınmasını gerektirmektedir.

---

[145] Üzülmez, (n 88) 68; Erdem ve Şentürk, (n 112) 2723-2724; Yargıtay 18 CD, 12944/5756, 18.04.2018; Balcı ve Çakır, (n 93) 129-130; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 96) 511; Taneri, (n 87) 324-325 ve 341.

[146] Aydın, (n 85) 914 ve 917.

[147] Konuya ilişkin henüz TBMM Başkanlığına 3/7/2024'te sunulan ve "9'uncu Yargı Paketi" olarak anılan Teklif aşamasındayken önerilen düzenlemeye getirilen kapsamlı eleştiriler ve Anayasa m.38'e aykırılık gerekçesiyle iptal edilebileceğine yönelik öngörü için bkz. Özyüksel, (n 8) 28-32 ve 39; kaldı ki 7.11.2024 tarihli 7531 sayılı Kanunla TCK m.75/6-a-2 alt bendine "Hakaret (125 inci maddenin ikinci fıkrası, üçüncü fıkrasının (b) ve (c) bentleri ve dördüncü fıkrası)," şeklinde eklenerek önödeme kapsamına alınmıştı. Ancak Anayasa Mahkemesinin 27.03.2025 tarihli ve E.2024/197, K.2025/86 sayılı Kararı ile bu alt bentte yer alan "…ikinci fıkrası, üçüncü fıkrasının (b) ve (c) bentleri ve dördüncü fıkrası…" ibaresi iptal edilmişti. Kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak dokuz ay sonra (01.03.2026) yürürlüğe gireceği hüküm altına alınmıştı. Ayrıca 24.12.2025 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilen kamuoyunda 11. Yargı Paketi olarak bilinen ve 25.12.2025 tarihi itibarıyla Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak 7571 sayılı olarak yasalaşan pakette çalışma konumuzla alakalı olarak düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesinin kararı doğrultusunda mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenen "hakaret" suçu "ön ödeme" hükmünün kapsamına alınmış ve böylece, suçla daha etkin mücadele edilmesi amacıyla sosyal medya üzerinden kolaylıkla işlenebilen bu suç bakımından "ön ödeme" hükümlerinin uygulanması amaçlanmıştır. Kamu görevlisinin yürüttüğü görevinden dolayı kendisine karşı işlenen hakaret suçu bakımından bu hükümler uygulanmayacak ve genel hükümlere göre kamu davası açılabilecektir. Sonuç olarak 7571 sayılı Kanun m.16 ile TCK m.75/6-a-2. Hakaret (üçüncü fıkranın (a) bendi hariç, madde 125) şeklini alarak kamu görevlisine hakaret haricinde hakaret suçu uzlaştırma kapsamından tamamen çıkarılmış ve önödeme kapsamına dahil edilmiştir. (RG, Sayı:33118, 25.12.2025) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/12/20251225-33.htm> erişim tarihi 30 Aralık 2025.

[148] Oral ve Baş, (n 9) 509-510; Kethüda, (n 94) 146.

C. Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi Bağlamında

Karşılaştırmalı hukuktaki gidişe paralel şekilde ülkemizde de hakaretin kademeli olarak suç olmaktan çıkartılması düşüncesi doğrultusunda hapis cezası yaptırımından vazgeçilmesi, mevcut durum ve uygulama dikkate alındığında bir ileriye gidiş olarak nitelendirilebilirse de eksik ve yetersiz kalacaktır. Kanaatimizce de bu aşamada yapılması gereken, daha cesur ve yerinde bir yaklaşım sergilemek suretiyle "*TCK m.125-131 arasında düzenlenen "Şerefe karşı suçları" bir bütün halinde ceza kanunundan çıkartmak ve hakaret fiillerini yalnızca özel hukuk sorumluluğunu gerektiren fiiller haline getirmektir*"[149].

TCK m.125/1'de "*bir kimseye*" denilerek hakaret suçunun mağdurunun herhangi bir kişi olabileceği kabul edilmişken, TCK m.299'da mağdur özellikle Cumhurbaşkanı olarak belirlenmiştir. Bu haliyle mağdur yönünden Cumhurbaşkanına hakaret suçunun yöneldiği kişinin statüsüne göre farklılaştığı ve "*özgü(mahsus) suç*" olduğu açıktır[150]. Somut olaydaki hakaret teşkil eden hareket, Cumhurbaşkanlığı görevi ve makamın tarafsızlık ve temsil kabiliyeti ile bağlantılı bir somut fiil isnadı veya sövme şeklinde bir hareket değilse, TCK m.299 oluşmayacak, TCK m.125'in oluşup oluşmadığına bakılacaktır[151]. Cumhurbaşkanına hakaret huzurda işlenebileceği gibi gıyapta da işlenebilir. Ancak kanun koyucu, bu aşamaya ilişkin olarak TCK m.299'da, m.125'teki "*fiilin en az üç kişi ile ihtilat ederek işlenmesi*" şeklindeki ihtilat koşuluna yer vermemiştir. Dolayısıyla ihtilat koşulunun bulunmaması nedeniyle cumhurbaşkanına kendisinin yokluğunda bir üçüncü kişiye hitaben söz, yazı, işaret, mektup, telefon, kısa mesaj ve sosyal medya araçlarıyla iletilen yazılı, sesli ve/veya görüntülü iletiler şeklindeki fiiller bu suçu meydana getirebilmektedir[152].

---

[149] Sınar, 'Türk…' (n 9) 114; Özyüksel, (n 8) 30; ancak bu görüşe katılmakla birlikte TCK m.130 bakımından "*Kişinin hatırasına hakaret*" suçunun "*Topluma Karşı Suçlar*" arasında düzenlenmesinin en makul çözüm olacağına ilişkin, Oral ve Baş, (n 9) 503.

[150] Akbulut, 'Cumhurbaşkanına…' (n 83) 275; Sınar, 'Hakaret' (n 83) 429; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 493; Işık, (n 8) 746; Kethüda, (n 94) 131.

[151] Özen, *Özel* (n 84) 714; Yargıtay 9 CD, 6679/6751, 14.02.1995; Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 35.

[152] Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 41-42.

AİHM içtihatlarıyla da ele alındığı üzere, özel yasalarla bazı kişilere hakarete karşı daha fazla koruma sağlanması Sözleşme'nin ruhuna aykırı olup, "*demokratik bir devlette tek bir kişiye özel koruma sağlayan böyle bir hükmün varlığı kabul edilebilir değildir*"[153]. Çünkü, siyasal iktidarın üstün konumu itibarıyla kudretli bir kamu gücüne ve olanaklarına sahip olması, kendisine yöneltilen haksız saldırı ve eleştirileri yanıtlamak için başvurabileceği pek çok imkân bulunmasına karşın, bunları ceza davasına başvurmak suretiyle ceza yaptırımı ile karşılaması, hiç şüphesiz demokratik devlet sıfatıyla bağdaşmaz[154]. Bununla birlikte, "*hoş görülebilir eleştiri sınırları, kamusal kişi sıfatıyla hareket eden siyaset adamları konusunda, sade vatandaşlara göre daha geniştir*"[155]. Örnek olarak, Hervè Eon'un eski Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'ye "*defol buradan aptal-dingil*" şeklinde bir pankart açması neticesinde Cumhurbaşkanına hakaret suçundan yargılandığı, sonrasında sembolik olarak sadece 30 Euro para cezasına çarptırıldığı ve bu cezanın da ertelendiği olayda, AİHM Fransa'nın Sözleşme'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 10. maddesini ihlal ettiğini tespit etmiştir[156]. Bu olay ve AİHM kararının üzerine, Fransız Parlamentosu devlet başkanına hakaret fiillerini suç olarak düzenleyen 1881 tarihli ilgili hükmü yürürlükten kaldırmıştır[157]. Benzer şekilde, *Colombani vs. Fransa* kararı üzerine ilgili Kanunun bu kez yabancı devlet başkanlarını hakarete uğramaktan koruyan hükmü ilga edilmiştir[158]. Ayrıca Yargıtay'ın da bir kararında *Lesnik vs. Slovakya* kararına atıfla

[153] Otegi Mondragon vs. ESP (15.03.2011) 55-56; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 637; Altıparmak ve Akdeniz, (n 93) 3; Yıldız, (n 87) 11; 765 sayılı Kanun dönemindeki Cumhurbaşkanına Hakaret suçu düzenlemesi olan 158. madde hükmünün krallık dönemlerinin bir kalıntısı olduğu ve demokratik bir ülke için uygun düşmediği, Faruk Erem, 'Cumhurbaşkanına Hakaret' (1990) 1 (3) Antalya Barosu Dergisi 11, 20; "Majestelerini incitme" suçu şeklindeki ifade için, Şirin, (n 93) (T24, 26.10.2021); Kethüda, (n 94) 131, 139 ve 142-143.

[154] Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 45 ve 64; Castells vs. İspanya (23.04.1992); Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 1187; Gülşah Bostancı ve Hasan Sınar, 'AİHM Pratiğinde Siyasetçilere Yönelik Eleştiri Hakkı ve Sınırları' (2009) 1 (1) Fasikül 47, 48;

[155] Lingens vs. Avusturya (08.07.1986) §46; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 662; Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 44; Duman, (n 9) 39; benzer şekilde Oberschlick vs. Avusturya (01.07.1997), §29; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 1187; Bostancı ve Sınar, (n 154) 48; Duman, (n 9) 40; Kethüda, (n 94) 142.

[156] Eon vs. FR (14.03.2013) §50-62; Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 33; Yıldız, (n 87) 4; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 663; Taneri, (n 87) 820; Kethüda, (n 94) 144.

[157] Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 33-34; Işık, (n 8) 762; Tóth, (n 94) 501.

[158] Colombani vs. Fransa (25.06.2002) §68-69; Altıparmak ve Akdeniz, (n 93) 3; Işık, (n 8) 768; benzer şekilde Yabancı devletlerin organ ve temsilcilerine hakaret suçunu düzenleyen §103 StGB'nin Ocak 2018'de kaldırıldığı ve siyasi hayatta rol alan kişiler hakkında kötüleme ve bilerek gerçek dışı olgu isnat

vurguladığı üzere, AİHM, kamu görevlilerinin katlanmaları gereken eleştiri eşiğinin diğer insanlara karşı daha geniş, bununla birlikte siyasilere göre ise daha dar olduğunu ifade etmiştir[159]. Bu anlamda yeniden altını çizmek gerekirse, "*Gerçekten siyasal bir kişilik olan cumhurbaşkanının, siyasal eylem ve işlemlerinden dolayı kendisine -özellikle sosyal medya araçlarını da kapsar anlamda kitle iletişim araçları yoluyla- yönelen siyasal eleştirilerin bir hukuka uygunluk sebebi oluşturacağı noktasında bir duraksama bulunmamaktadır*"[160]. Hatta Mahkeme, *Pakdemirli vs. Türkiye* kararı ile bir kişinin hakaret davasında salt devlet başkanı olduğu için diğer vatandaşlardan daha fazla koruma göremeyeceğini; *Artun ve Güvener vs. Türkiye* kararı ile de AİHM'nin pek çok kararında benimsediği ve yinelediği ilkelerin bir ülkenin kendi devlet başkanını korumaya yönelik ceza hukuku hükümleri açısından daha da güçlü bir şekilde geçerli olduğunu; dolayısıyla ifade özgürlüğü karşısında devlet başkanının ayrıcalıklı statüsünün kabul göremeyeceğini belirtmiştir[161].

Ancak yine Yargıtay'ın da ifade ettiği üzere, eleştiri hakkı değerlendirmesi yapılırken, ifadelerin bir olgu isnadı mı yoksa değer yargısı mı olduğunun belirlenmesi zorunludur; çünkü "*hiçbir veriye dayanmayan ve hiçbir altyapısı bulunmayan bir değer yargısı AİHM tarafından da ifade özgürlüğü sınırları içerisinde kabul görmemektedir*"[162]. Başka bir ifadeyle "*Eleştiri, sınırları aşılarak bir kişi hakkında hakaret teşkil eden beyanlarda bulunulması mahiyetini almadıkça, düşünce ve kanaat açıklama ve yayma*

ederek kötüleme suçunu düzenleyen §188 StGB bakımından da aynı eleştirilerin yapıldığı hatırlatılmalıdır. Duman, (n 9) 25, 39 ve 46-47; Tóth, (n 94) 494-495; §103 StGB'nin Alman kamuoyunda "*Şah Maddesi*" (*Schah-Paragraph*) olarak bilindiğine ilişkin, Hartwein, (n 15) 85, 91-92 ve 131-132.

159 Lesnik vs. Slovakya (11.03.2003); Yargıtay 18 CD, 18279/982, 31.01.2017; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 663.

160 Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 43.

161 Pakdemirli vs. Türkiye (22.02.2005) §51-52; Artun ve Güvener vs. Türkiye (26.06.2007) §31; Altıparmak ve Akdeniz, (n 93) 3; Yıldız, (n 87) 29; Soyaslan, (n 49) 823; Taneri, (n 87) 820-821; Kethüda, (n 94) 135 ve 143.

162 Yargıtay 18 CD, 18279/982, 31.01.2017; Tezcan, Erdem ve Önok, (n 82) 664; gerçekten Lindon, Otchakovsky ve July vs. Fransa Kararında AİHM, Le Pen gibi çok tartışmalı bir siyasal kişilik dahi olsa, bir bireyin "katiller çetesinin şefi", bir roman karakterini dahi olsa "cinayete yönlendiren şahıs" ve "seçmenlerinin acılarından ve bazen de kanlarından beslenen bir vampir" olarak nitelendirilmesinin, eleştiri hakkı için belirlenen kabul edilebilirlik sınırlarını aştığını belirten Fransız Temyiz Mahkemesi'nin bu değerlendirmesini, makul ve haklı bularak bu değerlendirmeye katılmıştır. Bostancı ve Sınar, (n 154) 50.

hakkının kullanımı kapsamında gerçekleştirilen hukuka uygun bir fiili teşkil edecektir"[163]. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanına veya daha genel manada herhangi bir mağdura yöneltilen hareketlerin niteliğini, ilgili yer ve zamandaki örf ve âdetleri veya toplumda egemen olan anlayışları da göz önünde bulundurarak belirleyecek olan hâkimdir[164]. Hâkimler bunu yaparken, Yargıtay'ın da ifade ettiği biçimde, "*insana, tabiata, gerçeğe, olağana sırt çevirmeden ve katı kalıplar içinde sıkışıp kalmadan uyuşmazlığa insan kokusu taşıyan bir çözüm getirmek zorunluluğundadır*"[165].

Çoğu defa Cumhurbaşkanına hakaret ve benzeri suçların gelişmiş ülkelerde kâğıt üzerinde kaldığı, totaliter veya totaliterleşme yolundaki ülkelerde ise özellikle muhalefeti susturma amacıyla yoğun bir şekilde uygulama eğiliminin bulunduğu, dolayısıyla bir bakıma bu suçlara ilişkin uygulanma sıklığının veya daha genel bir şekilde ifade özgürlüğüne dair verilerin bir ülkenin demokratikliğinin tespitindeki önemli ölçütlerden biri olduğu ifade edilmektedir[166]. Salt bu gerekçeyle bile cumhurbaşkanına hakaret fiiline ilişkin olarak, genel hakaret suçunda olduğu gibi bir suç olmaktan çıkartma eğiliminin giderek güçlendiğinin altı çizilmelidir[167]. Bu hususta suç olmaktan çıkarmanın bütünüyle politik bir tercih olduğu yeniden hatırlatılmalıdır[168]. Kaldı ki, öğretide gerek yukarıda zikretmiş olduğumuz AİHM kararları gerekse Anayasa'nın m.90/5 hükmü delaletiyle Cumhurbaşkanına hakareti düzenleyen TCK m.299'un "*fiilî-de facto*" olarak esas alınamayacağı ve uygulanamayacağı ifade edilmektedir[169]. Ancak Anayasa Mahkemesi, Karşıyaka 7. Asliye Ceza Mahkemesi ile İstanbul 43. Asliye Ceza Mahkemesi'nin TCK

[163] Üzülmez, (n 88) 59; Koca ve Üzülmez, (n 95) 565.

[164] Yargıtay CGK, 9-190/253, 03.11.2009; Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 41; Arısoy, (n 88) 174; Soyaslan, (n 49) 299-300; Özbek, Doğan ve Bacaksız, (n 96) 518-519.

[165] Yargıtay 16 CD, 9370/13138, 31.12.1976; Işık, (n 8) 750.

[166] Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 31-32; Işık, (n 8) 737 ve 750; Altıparmak ve Akdeniz, (n 93) 3; Kethüda, (n 94) 129; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır, (n 84) 1177-1178; daha genel manada ceza hukuku ve suç siyaseti ilişkisinin siyasi sistemlerin kabul edilebilirliğini ve meşruiyetini belirlediğine ilişkin bkz. Düzenli, (n 8) 1195; yine daha genel manada, cezalandırmanın meşruiyetini yansıtan en önemli hususlardan birinin de sadece ağır haksızlıkların cezalandırıldığı düşüncesi olduğuna ilişkin bkz. Özkan, (n 4) 41.

[167] Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 32 ve 65; Kethüda, (n 94) 132.

[168] Duman, (n 9) 3.

[169] Altıparmak ve Akdeniz, (n 93) 2.

m.299'un Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla itiraz yoluna başvurması üzerine, verilebilecek alt ve üst ceza sınırının belirli olduğu, öngörülen ceza ile korunan hukuki yarar dikkate alındığında cezanın orantılı olduğu, korunan hukuki yarar ve suçların niteliklerinin farklı olması nedeniyle eşitlik ilkesine aykırı olmadığı, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması ölçütlerine uygun olduğu ve bu suç bakımından kovuşturma yapılabilmesinin Adalet Bakanı'nın iznine tabi olması nedeniyle önemli bir de güvenceye sahip olduğu gerekçeleriyle reddetmiştir[170]. Kanaatimizce söz konusu kararın 14.12.2016 tarihli yani 16.04.2017 Referandumu ile kabul edilen ve 24.06.2017 tarihli seçimlerle birlikte 09.07.2018 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan mevcut Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminden önceki tarihli bir karar olduğu not edilmelidir.

Şüphesiz ülkemiz bakımından da bu yönde atılacak bir adım, demokratikleşmemiz adına büyük önem taşıyacaktır. Bu doğrultuda, biz de TCK m.300'deki "*Devletin egemenlik alametlerini aşağılama*" ile TCK m.301'deki "*Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama*" suçlarının da benzer şekilde, ceza hukukunun "*son çare*" ilkesini esas alan çağdaş suç siyasetinin gereklerine uygun olarak suç olmaktan çıkartılmasının ve bu kapsamdaki yukarıda zikredilen diğer fiillerin karşılığında idari para cezası öngörülen birer kabahat olarak düzenlenmesinin en doğru çözüm olacağı düşüncesindeyiz[171]. Ayrıca kanaatimizce şerefin korunması bakımından bu alanda daha uygun bir tazminat sunan ve optimal çözüm olarak öngörülen ikinci ve kapsamlı alternatifin de özel hukuk olduğunu unutmamak gerekir[172]. Nitekim bu doğrultuda öğretide, hakaretin karşılığı olarak özel hukuk yaptırımları dururken, ceza hukuku yaptırımlarının uygulanmasının kaygı verici olduğu, bu kapsamda genel hakaret suçlarının tümüyle yürürlükten kaldırılması ve

[170] Anayasa Mahkemesi, 25/186, 14.12.2016, §§14, 15, 16, 20; Işık, (n 8) 758 ve 769; Yıldız, (n 87) 4 ve 13-14; "Mahkeme özellikle aynı hukuki değeri koruyan suçlardan birinin aynı zamanda farklı bir değeri daha korumasının, bu suça daha fazla ceza verilmesini haklı kıldığını kabul etmektedir." Düzenli, (n 8) 1215; bununla birlikte "2016'da verdiği norm denetimi kararında söz konusu suç tipini Anayasa'ya uygun bulan Anayasa Mahkemesinin (AYM), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin (İHAM) Vedat Şörli kararının gereklerine uygun olarak ve ortaya çıkan yeni dinamiklerin etkisiyle 10 yıllık denetim yasağının ardından normu iptal edeceği öngörüsü"ne ilişkin bkz. Kethüda, (n 94) 128 ve 136.

[171] Sınar, 'Cumhurbaşkanına…' (n 93) 66; Duman, (n 9) 9.

[172] Duman, (n 9) 16, 18 ve 23; Işık, (n 8) 743; Kethüda, (n 94) 145; Heinrich, 'Künftige…' (n 111) 1243 ve 1249.

yalnızca özel hukuk yaptırımlarının uygulanmasının gerektiği ifade edilmektedir[173]. Bu çerçevede, kişilik haklarına saldırıları önleyici mahiyette hızlı erişim engeli getirilmesinin, tekzip yayınlanmasının, ihtiyati tedbir uygulanmasının, toplu saldırı ihtimalinde ilgili platformların filtreleme yapmasının sağlanması gibi araçların işletilmesi düşünülmelidir.

SONUÇ

Tarihi sürecin suç olmaktan çıkarma, ceza vermekten kaçınma ve kovuşturmadan ayrılma eğilimlerini meydana getirdiği bilinmektedir. Çalışmada Anayasa Mahkemesinin ve kanun koyucunun son çare ilkesi ile suç ve ceza siyaseti yaklaşımları doğrultusunda, sadece suç olmaktan çıkarma ve ceza vermekten kaçınma eğilimi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda hangi hareketin suç hangi hareketin kabahat olarak ele alınacağı, ilk olarak kanun koyucuya hitap eden bir konudur. Dolayısıyla hangi fiilin ne şekilde isimlendirileceğine, Anayasa Mahkemesi'nin de vurguladığı biçimde, fiilin niteliğinden ziyade, ilgili fiile karşılık öngörülen yaptırımın niteliğine veya mahiyetine göre karar verilecektir.

Önemle belirtmek gerekir ki "*Cezai yasaklamanın yaygın kabul görmesi, onun doğru bir tercih olduğu anlamına gelmez*". Bilindiği üzere, suç ve ceza politikası açısından günümüzde sahip olduğumuz ilkeler, "*kusur, hukuk devleti ve hümanizm ilkeleri*"dir. Bu ilkeler marifetiyle kişileri keyfi bir yönetim tarzına maruz bırakmayacak şekilde, kanun koyucu hukuka aykırı fiilleri etkili bir biçimde önleyebilecek ve ceza hukukunun kapsamını nereye kadar genişletebileceğini belirleyebilecektir. Bu tahlil ve belirleme neticesinde, bazı fiillerin suç olmaktan çıkarılabilmesi mümkün olacaktır.

Kanun koyucunun âdil bir neticeye varabilmesi için kesin bir kritere ihtiyaç bulunmaktadır. İşte bu hususta kesin kriter, belirlilik ilkesidir. Kanaatimizce de ülkemizde adalet mekanizmasının yükünü suçla mücadeleye imkân tanıyacak bir seviyeye indirme ihtiyacı, özellikle kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların sakıncalarını ortadan kaldırmak için çeşitli modern ceza hukuku kurumlarına yer verme ve bu

[173] Oral ve Baş, (n 9) 496 ve 533; Özyüksel, (n 8) 28.

doğrultudaki kanuni düzenlemeleri çeşitlendirme çabası ile anlamlı ve mümkün olabilmektedir. Ülkemiz bakımından, baskın cezalandırma yöntemi olarak kabul gören hapis cezalarının tercihi ve bu kapsamda suç işleyen bireylere ne tür reaksiyon gösterilmesi gerektiği yeniden düşünülmelidir.

Çalışmada hakaret suçları da bu kapsamda ele alınmıştır. Nitekim karşılaştırmalı hukuktaki eğilim, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin de ilgili kararında tavsiye ettiği gibi hakareti suç olmaktan çıkartma yönündedir. Konuya ilişkin özellikle TCK m.125/3 ve 299 gibi özellik arz eden hususlarda uygulamamızın durumu, öğretide kaygı verici ve üzücü olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte külli bir zihni değişim ve olması gerekene yönelik uygulama iradesinin tercihi ile çözümün mümkün olduğu düşüncesindeyiz.

Hakaret suçunun şikâyet şartına bağlanması, uzlaşma kapsamında yer alması veya önödeme kapsamına alınması, ceza vermekten kaçınma eğilimi bağlamında karşımıza çıkan örneklerdir. Ancak kanaatimizce de hakaret suçuna ilişkin bu şekilde kapsama alma gayretlerinin -hatta, somut olayın şartlarına göre hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının mümkün olması ihtimalinde dahi- hakaretin suç olmaktan çıkartılmasına ilişkin görüşün kabul edilmesine engel oluşturmaması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu aşamada yapılması gerekenin daha cesur ve yerinde bir yaklaşım sergilemek suretiyle genel ve özel hakaret suçlarının ceza hukukunun "*son çare*" ilkesini esas alan çağdaş suç siyasetinin gereklerine uygun olarak suç olmaktan çıkartılmasının ve bu kapsamdaki yukarıda zikredilen diğer fiillerin karşılığında idari para cezası öngörülen birer kabahat olarak düzenlenmesinin veya yalnızca özel hukuk yaptırımlarının uygulanmasının gerektiğini düşünmekteyiz. Bu çerçevede, kişilik haklarına saldırıları önleyici mahiyette hızlı erişim engeli getirilmesinin, tekzip yayınlanmasının, ihtiyati tedbir uygulanmasının, toplu saldırı ihtimalinde ilgili platformların filtreleme yapmasının sağlanması gibi araçların işletilmesi düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

Akbulut B, 'Cumhurbaşkanına Hakaret ve Sövme Suçu' (1995) 1 (1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 271-296.

Akbulut B, *Kabahatler Hukuku* (Adalet 2022).

Akbulut B, 'Kabahatler Hukukunda Kanunilik İlkesi ve Covid-19 Nedeniyle Alınan Tedbirlere Aykırılık' (2021) 9 (1) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 197-253.

Akkurt S S, 'Kişilik Hakkının Sosyal Medya Kullanıcıları Tarafından İhlali Halinde Ortaya Çıkacak Cezai Sorumluluğa Medeni Hukuk Bağlamında Bir Bakış' (2017) 25 (2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 329-373.

Alman Ceza Kanunu, (StGB, 22.11.2021) <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20the%20Federal%20Republic%20of%20Germany.pdf> erişim tarihi 29 Ağustos 2025.

Alpsoy Z, 'İdari Yaptırım Kavramı ve Mülkiyetin Kamuya Geçirilmesi' (2021) 26 (45) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 261-303.

Altıparmak K ve Akdeniz Y, 'TCK 299: Olmayan Hükmün Gazabı Mı?' (2015) (Ekim) Güncel Hukuk 1-4.

Anayasa Mahkemesi, (Genel Kurul Gündemi, 11.12.2025) <https://www.anayasa.gov.tr/26532> erişim tarihi 30 Aralık 2025.

Arısoy M, 'Hakaret' (2007) (72) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 152-205.

Artuk M E, Gökcen A, Alşahin M E ve Çakır K, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (18. Baskı, Adalet 2019).

Ayatar Kızılyar S, 'Ceza Yaptırımı ile İdari Yaptırım Ayrımı' (2013) 8 (Özel Sayı) Yaşar Üniversitesi e-dergisi 1637-1667.

Aydın D, 'Türk Ceza Hukukunda Hakaret Suçu' (2013)19(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Hukuk Araştırmaları Dergisi 879-918.

Balcı M ve Çakır K, *Sosyal Medyada İşlenen Suçlar* (Adalet 2023).

Bayraktar K, 'Ceza Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma Akımı' (1984) 50 (1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 197-212.

Bekar E, 'Kabahatler Kanunu'nun Genel Hükümlerinin Değerlendirilmesi' (2011) 69 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1033-1050.

Bostancı Bozbayındır G, 'Cyberbullying and Criminal Law' (2019) 77 (1) Istanbul Law Review 425-450.

Bostancı G ve Sınar H, 'AİHM Pratiğinde Siyasetçilere Yönelik Eleştiri Hakkı ve Sınırları' (2009) 1 (1) Fasikül 47-50.

Can S, 'İdari Para Cezası' (2017) 7 (29) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 407-429.

Demirtaş S, 'Türk Hukukunda Suç Olmaktan Çıkarma ve Ceza Vermekten Kaçınma Eğilimi' (2019) 21 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 491-515.

Dinler V, 'Suç Sayma Teorileri ve Anglosakson Temelli Tartışmalar Üzerine', (2017) (28) Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 153-167.

Donay S, 'İdarenin Ceza Verme Yetkisi Konusunda Anayasa Mahkemesinin Bir Kararı Üzerine Düşünceler' (1971) 37 (1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 411-427.

Duman I, *Entkriminalisierung der Beleidigungsdelikte* (Masterarbeit, Eberhard Karls Universität Tübingen 2018).

Dursun İ, 'Yasama Sorumsuzluğunun Hakaret Suçu Bakımından Değerlendirilmesi', (2013) 19 (1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Hukuk Araştırmaları Dergisi 73-98.

Düzenli H, 'Yasa Koyucunun Suç ve Ceza Siyasetini Belirleme Yetkisinin Anayasal Denetimi', (2020) 5 (1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1191-1229.

Ekinci M, 'Ceza Hukuku İlkeleri Açısından İdari Yaptırımlar' (2017) (3) Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi 19-54.

Erdem M R ve Şentürk C, 'Sosyal Ağlar Üzerinde İşlenen Hakaret Suçlarında Ceza Sorumluluğu' (2017) 19 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2703-2725.

Erdinç B, 'İdari Yaptırımların Kavramsal Çerçevesi ve Cezai Yaptırımlarla Karşılaştırılması' (2012) (2) Ankara Barosu Dergisi 241-276.

Erem F, 'Cumhurbaşkanına Hakaret' (1990) 1 (3) Antalya Barosu Dergisi 11-20.

Evren Ç C, 'Kabahatlerde Kanunilik İlkesi' (2011) 69 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 967-1002.

Gişi S, 'Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Kabahatler Kanunu' (2017) 8 (1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 129-152.

Göhler E, Bauer M und Thoma A, *Gesetz über Ordnungswidrigkeiten* (19. Aufl, C.H.Beck 2024).

Gölcüklü F, 'İdari Ceza Hukuku ve Anlamı – İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki' (1963) 18 (2) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 114-182.

Gölcüklü F, 'İdari Ceza Müeyyideleri ve Bunlara Karşı Kanun Yolları' (1963) 18 (3) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 189-215.

Hafızoğulları Z ve Güngör D, 'Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi' (2007) (69) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 21-50.

Hartwein F, *Entkriminalisierung: Straftatbestände in Deutschland im zeitgeschichtlichen Kontext* (Verlag Dr. Kovac 2023).

Heinrich B, 'Künftige Entwicklungen des Medienstrafrechts im Bereich des investigativen Journalismus oder: Dürfen Journalisten mehr?' in Grundmann S, Kloepfer M, Paulus C G und et al. (Hrsg), *Festschrift für 200 Jahre Juristische Fakultät der Humboldt-Universität zu Berlin Geschichte, Gegenwart und Zukunft* (De Gruyter 2010).

Heinrich B, *Ceza Hukuku Genel Kısım – I* (Adalet 2015).

Heinrich B, 'Medienstrafrecht' in Artur-Axel Wandtke (Hrsg) *Medienrecht Praxishandbuch* (De Gruyter 2008) 1759-1890.

Heinrich B, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (5. Aufl, Kohlhammer 2016).

Hilgendorf E, 'Die Neuen Medien und das Strafrecht' (2001) 113 (4) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 650-680.

Işık T, 'Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu ve İfade Özgürlüğü' (2022) 19 (2) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 735-774.

İçel K, 'Çağdaş Ceza Hukukunun Evrensel İlkelerinin Kabahat Türünden Eylemler Alanındaki Boyutları' (2016) (7) Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 621-635.

İçel K, 'İdari Ceza Hukuku ve Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi' (1984) 50 (1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 117-131.

Kangal Z T, 'Anayasal Güvence Olarak Suçta ve Cezada Kanunîlik İlkesi' (2011) 6 (17) Ceza Hukuku Dergisi 61-106.

Kangal Z T, *Kabahatler Hukuku* (3. Baskı, Adalet 2022).

Kaplan O, 'İdari Yaptırımlarda Masumiyet Karinesi ve Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararlarındaki Yaklaşımı' (2019) (1) Suç ve Ceza 71-99.

Kethüda E, 'İfade Özgürlüğüne Dair Uluslararası Standartlar ve Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu: İHAM'ın Vedat Şörli Kararı Işığında Bir Değerlendirme' (2024) 2 (1) Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 128-159.

Kindhäuser U, 'Ceza Hukuku ve Ultima Ratio İlkesi', Çev. Abanoz Öztürk B, (2025) 15 (1) Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 164-174.

Koca M ve Üzülmez İ, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (8. Baskı, Adalet 2022).

Köken E, 'Şerefe Karşı Suçlar' (2015) (6) Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 281-309.

Kula A, 'Kabahatler Kanununun Genel Hükümleri' (2019) 31 (140) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 43-70.

Mahmutoğlu F S, *Kabahatleri Suç Olmaktan Çıkarma Eğilimi ve Düzene Aykırılıklar Hukukunda (İdari Ceza Hukukunda) Yaptırım Rejimi* (Kazancı Kitap Ticaret 1995).

Mahmutoğlu F S, 'İdari Para Yaptırımını Gerektiren Eylemler Yönünden Yargılama Rejimi' (1996) 55 (1-2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 151-171.

Oğurlu Y, 'İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış ve İdari Yaptırım-ceza Yaptırımı Ayrımı' (1999) 3 (1) Ankara Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 143-194.

Oral T ve Baş E, 'Hakaretin Suç Olmaktan Çıkarılması ve İkame Yaptırım Önerisi: Özel Hukuk Cezası' (2023) 14 (53) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 475-548.

Önder A, *Şahıslara ve Mala Karşı Cürümler ve Bilişim Alanında Suçlar* (Filiz Kitabevi 1994).

Önder A, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (4. Bası, Filiz Kitabevi 1994).

Özbek V Ö, 'İnternet Kullanımında Ortaya Çıkabilecek Bazı Ceza Hukuku Sorunları' (2002) 4 (1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 101-158.

Özbek V Ö, Doğan K ve Bacaksız P, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (19. Baskı, Seçkin 2024).

Özen M, *Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Hukuku Özel Hükümler* (7. Baskı, Adalet 2023).

Özen M, 'Hakaret Suçu ve İnternet Yoluyla İşlenmesi' (2008) (75) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 94-108.

Özgenç İ, *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt 1* (26. Bası, Seçkin 2020).

Özkan S, *Ceza Hukukunda Önemsizlik* (On İki Levha 2018).

Özkaya Özlüer I, 'İdari Yaptırımların Özellikleri ve Çevre Kanunu' (2015) (1) Ankara Barosu Dergisi 123-189.

Özyüksel Ö, '"9'uncu Yargı Paketi"nin Hakaret Suçuna İlişkin Hükümlerinin Eleştirel Tahlili' (2024) 5 (9) İBÜHFD 21-41.

Saliger F, 'Entkriminalisierung und ihre Tücken' (2025) 37 (1) Neue Kriminalpolitik 21-38.

Sınar H, 'Cumhurbaşkanına Hakaret ve Devletin Egemenlik Alametlerini Aşağılama Suçları' (2015) 10 (27) Ceza Hukuku Dergisi 29-69.

Sınar H, 'Hakaret' in Köksal Bayraktar (Ed.) *Özel Ceza Hukuku Cilt III* (On İki Levha 2018) 424-464.

Sınar H, 'Türk Ceza Kanunu'nda Hakaret Suçu ve Bu Suçun Karşılaştırmalı Hukukta Gelişen Hakaretin Suç Olmaktan Çıkartılması Eğilimi Yönünden Değerlendirilmesi' (2014) 9 (24) Ceza Hukuku Dergisi 75-119.

Soyaslan D, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (14. Baskı, Legem 2023).

Sözüer A ve Şirin T, 'Türk Ceza Kanununun 125. Maddesinde Kamu Görevlilerine Hakaret Suçu İçin Öngörülen Ceza ve Güvenlik Tedbirinin Anayasadaki İfade ve Siyasal Özgürlüklerle İlgili Normlara Aykırı Olduğu Hakkında Bilimsel Mütalaa', (ademsozuer.com, 02.09.2024) <https://ademsozuer.com/wp-content/uploads/2024/09/Kamu-Gorevlisine-Hakaret-Anayasaya-Aykirilik.pdf> erişim tarihi 9 Aralık 2025.

Şirin T, '"Majestelerini incitme" suçu' (T24, 26.10.2021) <https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sirin/majestelerini-incitme-sucu,32943> erişim tarihi 28 Ağustos 2025.

Taneri G, *Sosyal Medya Suçları* (Adalet 2023).

Taşkın O E, 'Son Çare (Ultima Ratio) Olarak Ceza Hukuku' (2016) (1) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 59-91.

Tezcan D, Erdem M R ve Önok R M, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (20. Baskı, Seçkin 2022).

Tóth J Z, 'The regulation of defamation and insult in Europe' in András Koltay (Ed) *Comparative Perspectives on the Fundamental Freedom of Expression* (Wolters Kluwer 2015) 489-519.

Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 631 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun No.7571, (RG, Sayı:33118, 25.12.2025) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/12/20251225-33.htm> erişim tarihi 30 Aralık 2025.

Tüzün D, 'Kabahatler Kanununun Genel Hükümleri ve İdari Yaptırımlar Üzerine Bazı Gözlemler' (2020) 5 (1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3315-3335.

Üzülmez İ, 'Hakaret Suçu' (2010) 5 (12) Ceza Hukuku Dergisi 40-72.

Yalçın İ, *Tüm Yönleriyle Kabahatler Hukuku* (Seçkin 2007).

Yenidünya A C ve Alşahin M E, 'Bireyin Şerefine Karşı Suçlar' (2007) (68) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 43-93.

Yıldız A K, 'Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar' in Bayraktar K (Ed.) *Özel Ceza Hukuku Cilt XI* (On İki Levha 2022) 1-62.

Zanobini G, 'İdari Ceza Hukukunda Kıstas Mes'elesi' (1963) 18 (3-4) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 301-318.